

A PÁRIZSI KOMMÜN FEGYVERES HARCAI

Kovalcsik József

Az emlékművek — jelképes tanúk, melyek hirdetik, hogy az események nem mulnak el nyomtalanul az emberiség történelmében. A történelem torz vagy hősi arcát egyaránt tükrözik. Mert kétféle emlékmű van: az emberi szolgaságé és az emberi nagyságé, s a történelem választóvize, a nép emlékezete élesen elkülöníti őket egymástól. A torzat megveti, a szépet szívébe zárja.

A párizsi kommün történetét két emlékmű jelzi, az egyik, Engels tanúsága szerint: „A Kommünárok fala a Père Lachaise temetőben, ahol az utolsó tömeggyilkosságot végrehajtották, ma is áll még, mint némaságában is beszédes bizonyosága annak, milyen örvöngésre képes az uralkodó osztály, mihelyt a proletariátus jogaiért síkraszállni merészel.“

A másik, a szolgaság emléke, melyet a kommün ledöntött: „Tekintettel arra, hogy a Vendôme téri császári oszlop a barbárság emlékműve, a nyers erő és a hamis dicsőség szimbóluma és a militarizmus szellemét árasztja, azonkívül a nemzetközi jogegyenlőség tagadását jelenti, állandó sértést a legyőzöttek irányában és állandó merényletet a Francia Köztársaság egyik alapelve, a testvériség ellen, ezért a Párizsi Kommün úgy határoz, hogy a Vendôme téri oszlopot el kell távolítani.“

Az oszlopot — melyet Napoleon emeltetett a maga dicsőségére — az 1809-i háború után zsákmányolt ágyúkból öntötték, Csúcán a császár szobra hivalkodott — a hódító háború dicsősége megszemélyesítőjeként.

Célját elérte az oszlop — jelképpé vált. De megvetett jelképpé és 1871. május 16-án betelt rajta Heine harminc évvel ezelőtti jóslata: „Egyszer már leragadták a viharok a vasembert a Vendôme-oszlop tetejéről, de ha a szocialisták kormányra kerülnének, másodszer is érheti hasonló baleset, sőt a radikális egyenlőség dühe az egész oszlopot is ledöntheti, hogy a „gloire“-nak ez a jelképe végleg eltűnjön a föld színéről.“

Két emlékmű — két jelkép. Az oszlop, melyet a forradalom ledöntött, ma is áll Párizs egyik legszebb pontján, a Vendôme téren, mint a győzelmes ellenforradalom emléke...

A kegyelet rózsáit azonban a „Kommünárok Falánál“ helyezi el minden tavasszal a francia nép, immár nyolcvanöt esztendeje.

A nyolcvanötödik évfordulón a dolgozók világszerte megünneplik a párizsi kommünt, „egy új társadalom dicsőséges előhírnökét“. Cikkünk a kommün harcainak állít emléket.

ELŐZMENYEK

A második császárság

1848 februárjában összeomlott Lajos Fülöp „bankár királysága“. A forradalmi helyzet feltételei között az a tény volt a legfontosabb, hogy a forradalmat megvalósítani képes erőt akkor már a legforradalmibb társadalmi osztály: a munkásosztály jelentette.

A helyzet az osztályharc kiéleződéséhez vezetett. Marx elemzése szerint: „A proletariátus azáltal, hogy az ideiglenes kormányra s az ideiglenes kormány útján egész Franciaországra ráparancsolta a köztársaságot, legott önálló pártként az előtérbe lépett, de egyben a porondra szólította maga ellen az egész polgári Franciaországot.“¹

„...mikor azután júniusban a proletariátus és a polgárság megvívta első nagy csatáját a hatalomért; mikor azután valamennyi ország polgárságát osztályának még győzelme is annyira megrázkódtatta, hogy a csak minap megdöntött monarchista-feudális reakció karjába menekült vissza, — az akkori körülmények között már nem lehetett számunkra többé kétséges, hogy megkezdődött a nagy döntő küzdelem...“²

Az 1848. június 22-i munkásfelkelést Cavaignac tábornok vérbefojtotta. Az alkotmányozó gyűlés, a munkásforradalom leverésének hangulatában hozta létre az 1848. évi alkotmányt, mely a győztes polgárság érdekeinek megfelelően, a munkásság törekvései ellen irányult. Emberi jogok helyett „polgári szabadságjogokat“ foglaltak törvénybe, de mindenütt hagytak kibúvót a hatalom számára. A szabadságjogok törvényes korlátai hallatlanul megszaporodtak. A jogok gyakorlását a közbiztonság ürügyén egyesektől egészen megvonták, vagy oly feltételekhez kötötték, melyek megannyi rendőri csapdát jelentettek. Az új emberi jogok — munkához, közsegélyezéshez való jog — törvénybeiktatását nagy szótöbbséggel elvetették. E kérdéseket illetőleg megelégedtek nem őszinte és homályosan megfogalmazott ígéretekkel. Viszont a polgárság érdekének megfelelően biztosították a munka és az ipar szabadságát, ami a munkásság korlátlan kizsákmányolását jelentette. Az emberi jogokat tehát fölöt-
több gyakorlatias osztályszempontok szerint értelmezték.

¹ Marx: *Osztályharcok Franciaországban 1848—1850*. Bp. Szikra, 1948. 37. o.

² U. o. Engels bevezetése, 10. o.

Az alkotmány által létesített, nagy hatalommal felruházott köztársasági elnöki tisztségre az 1848. december 10-én tartott népszavazáson nagy szótöbbséggel Bonaparte Lajost, Napoleon császár unokaöccsét választották meg, mert az alkotmányozó gyűléssel elégedetlen összes elemeket elbődította a „nagy név“ varázsa, holott a „kis Napoleon“ csak nagyra-vágó kalandor volt.

Az elnök már 1850 elején személyes híveiből állította össze minisztériumát, Amikor pedig 1851 novemberében a törvényhozó gyűlés elvetette a választójog kiterjesztésére vonatkozó javaslatát, akkor az elnök alkalmasnak találta a helyzetet az erőszakos beavatkozásra. 1851. december 2-ra virradó éjjel katonai államsínnel elfogatta a törvényhozó gyűlés többségét tévő „rendpárt“ vezetőit, s feloszlatta a törvényhozó gyűlést. Az ellenállást az elnök kezében lévő hadsereg elfojtotta. Még decemberben népszavazást tartatott arra nézve, helyesli-e a nép az utólagos jóváhagyás reményében tett intézkedéseket és ad-e felhatalmazást az elnöknek az alkotmányreform megvalósítására. Az agitáció szabadságának teljes hiánya mellett, terrorisztikus eszközökkel lefolytatott népszavazáson a diktátor hatalmas többséget kapott, ami tíz éves teljhatalommal való felruházást jelentett. Ezzel a paródiával a forradalom bonapartista diktatúrába fulladt. A Bonaparte Lajos által elkészített új alkotmány minden hatalmat a saját kezébe adott. Egy évvel később a katonaság és a polgárság támogatásával császárrá kiáltotta magát, amit hasonló módon tartott újabb népszavazás még nagyobb szótöbbséggel jóváhagyott.

„A társadalmat megmentettük“, „A rend helyreállt“, „A családot ismét jogaiba helyeztük“, „A vallás felmagasztaltatott“, „A tekintély szent“ — e címek Victor Hugó „Fenyítések“ című verseskötete fejezeteinek címe. A címek: a császárság jelszavai, a verseskötet azonban: szatíra.

A második császárság a polgárságra támaszkodott, annak érdekeit szolgálta, de a politikai hatalomból neki sem adott részt. Uralmát csak úgy tudta fenntartani, hogy az ellentétes érdekű osztályok törekvéseiből politikai tökéletet kovácsolt magának, a veszekedő felek között a nevető harmadik szerepét játszotta. De míg a proletariátusnak csak ígért, a polgárság gazdasági érvényesülésének tág teret engedett.

A második császárság nagy gondot fordított a kapitalista gazdaság fejlesztésére. Uralma alatt nagy mértékű vasútépítkezés folyt, fellendült a tengeri kereskedelem és nagy gyárak meg vállalatok jöttek létre. Ezzel természetesen megduzzadt a gyári munkásság száma is. A létszámában nagyra nőtt munkásság jól szervezett, nagyszabású sztrájkjai 1860 után kivívták az 1791 óta érvényben lévő, a munkások szervezkedését és a sztrájkot tiltó Le Chapelier törvény hatályon kívül helyezését.

A nagyvállalatok mellett azonban életképes volt a kisipar is, s ez rányomta bélyegét a munkásmozgalom helyzetére, mely különféle áram-

latok és csoportosulások között forgácsolódott széjjel, s nem tudott létrehozni egységes munkástömörülést.

„A császárság a béke” — hirdette III. Napoleon, ugyanakkor azonban külpolitikájában a nagypolgárság érdeke, a piacszerzés és a hódítás érvényesült, s ezért alig múlt el esztendő háború nélkül.

E háborúk Franciaországnak dicsőséget nem szereztek, de annál inkább nehezítették az ország anyagi körülményeit, sőt az 1860 óta eltelt öt esztendő folyamán a francia császárság ereje észrevehetően hanyatlott. A mexikói intervenció bukása még inkább elősegítette a császárság tekintélyének hanyatlását. A francia expedíciós csapatok, melyeket Bazaine tábornok vezetett, vereségeket szenvedtek a Benito Juarez vezette mexikói köztársasági csapatoktól, melyek igazságos háborút folytattak. A mexikói politikát első pillanattól fogva élesen bírálták Franciaországban, s fölvetették a kérdést: miféle nemzeti érdek kívánja, hogy mexikói papokat és szerzeteseket védelmezzenek a francia forradalom egészséges elveivel szemben, s felelősségre vonták a császári kormányzatot, hogy a hadsereget ötezer mérföldnyi távolságban elfecsérelték egy papoktól és pénzemberektől szított viszályban. A közvélemény végül a „mexikói kalandot” piszkos műveletnek bélyegezte, amelynek célja csak az volt, hogy néhány befolyásos spekuláns játékvesztéseit visszaszerezze vele. A hangulat mindinkább a császárság ellen fordult, s III. Napóleon, hogy az elégedetlenséget levezze, új háborús kalandban keresett kiutat.

A porosz—francia háború

A kapitalizmus fejlődése a 19. század derekán szükségszerűvé tette az egységes Németország kialakulását, a szétaprózott feudális fejedelemségek felszámolását. Az 1848-as polgári forradalomnak lett volna egyik fő feladata, hogy Németország demokratikus úton való egyesülését megalapozza. Az 1848-as forradalom azonban elbukott. A német egység kialakulása így a porosz földbirtokosok vezetésével, felülről ment végbe.

A 19. század 60-as éveiben Németországot a kapitalizmus rohamos térhódítása jellemzi. Az egyre nagyobb gazdasági hatalomra szert tevő porosz tőkésosztály egybefonódott a nagybirtokos osztállyal és sorozatosan kirobantott háborúkkal igyekezett Poroszország hatalmát növelni.

A német egység létrehozásának kérdésében a porosz uralkodóosztály versenytársa Ausztria volt. Az egységes Németország kialakítása kérdésében fennálló politikai ellentét háborúkban robbant ki: 1864-ben a schleswig-holsteini, majd 1866-ban a porosz—osztrák háborúban.

Az 1866-os háborúban a porosz seregek a csehországi Sadovánál döntő győzelmet arattak az osztrákok felett. A héthetes háború, a porosz mozgósítás gyorsasága, a porosz mozdulatok pontossága, a vasutak okos felhasználása — először a hadtörténelemben — olyan korszak elkövet-

kezését hirdette, amelyben a hadászati döntések egyes államok technikai és tudományos erőforrásainak felhasználásától függenek, a háború vezetése pedig egyre inkább hasonlít majd egy hatalmas és bonyolult iparvállalat igazgatásához.

Az 1866-os porosz győzelem eredményeképpen 1867-ben létrejött az Északnémet Szövetség, élén Poroszországgal. A Majna folyótól délre fekvő tartományok azonban egyenlőre nem csatlakoztak a szövetséghez. Ennek az volt az oka, hogy Franciaország kormánya, amely határai biztonságát féltette az egységes Németország kialakulásától, csatlakozás esetén háborúval fenyegetőzött. A német egység megvalósítására irányuló porosz politika tehát napirendre tűzte a háborút Franciaország ellen. Az egyesítésen túlmenően azonban — amely önmagában jogos és haladó követelés volt, mert előmozdította volna a német nemzeti állam kialakulását — a porosz kormányköröknek kezdettől fogva rabló céljaik is voltak: meg akarták szerezni két francia tartományt, Elzászt és Lotharingiát.

III. Napoleon ezt a feszült külpolitikai helyzetet akarta kihasználni céljai érdekében, mert arra számított, hogy a poroszok felett aratott győzelem megszilárdítaná helyzetét és gátat emelne a munkásosztály forradalmasodásának.

A porosz és a francia kormány közötti ellentét mind súlyosabbá vált. Úrüggyül a spanyol trón betöltésének kérdése kínálkozott. A megürült spanyol trónra Vilmos porosz király egyik rokonát jelölte. Ez ellen a francia kormány diplomáciai úton tiltakozott. Vilmos békülékenyhangú választáviratát Bismarck a vezérkar egyetértésével megváltoztatta, provokatív jelleget adott neki, s így továbbította Párizsba. A francia kormány erre 1870. július 19-én hadat üzent Poroszországnak.

A nemzetközi helyzet — nagy részben a francia diplomácia baklövéséi miatt — a poroszoknak kedvezett. Anglia az „európai egyensúly“ érdekében Poroszország megerősödését kedvezőnek ítélte. Oroszország a poroszok győzelmétől remélte az 1856-os párizsi békeszerződés revízióját, s ezért nyomást gyakorolt Ausztriára, hogy mondjon le Franciaország támogatásáról.³ Olaszország sem támogatta Franciaországot, mert III. Napoleon agresszív külpolitikája, valamint az a körülmény, hogy nem vonta ki Rómából a francia helyőrséget, súlyos viszályt idézett elő az egységre törekvő Olaszország és Franciaország között.

Franciaország tehát teljesen elszigetelten állott Poroszországgal szemben, melynek a külpolitikai körülmények miatt nem kellett félnie a két fronton vívandó háború veszélyétől.

Marx az Internacionálé Főtanácsának július 23-i üzenetében leszö-

³ Az 1856-os párizsi békeszerződés megtiltotta Oroszországnak, hogy hajóhadat tartson a Fekete-tengeren. 1859-ben III. Napoleon kötelezte magát, hogy felülvizsgálja a feltételeket, ígéretét azonban nem tartotta meg.

gezte, hogy a háború Németország szempontjából védelmi háború, mivel III. Napoleon kormánya nyíltan beavatkozott Németország belügyeibe és minden erővel akadályozta a német nép számára létfontosságú feladatnak a megvalósítását, Németország egységes államban való egyesítését. Ugyanakkor azonban a Főtanács üzenete leleplezte a poroszországi politikai rendszer reakciós jellegét és a francia bonapartizmushoz való hasonlóságát. A franciaországi helyzetet elemezve, Marx megjósolta III. Napoleon bukását: „Párizsban már megkondult a második császárság lélekharangja.”⁴ Ugyanakkor Marx figyelmeztette a német munkásokat, ne engedjék meg, „... hogy a mostani háború elveszítse szigorúan védekező jellegét és a francia nép elleni háborúvá fajuljon.”⁵ Ebben az esetben ugyanis a háború a német reakció megerősödéséhez vezetne. Marx befejezésül meglepéssel állapította meg, hogy az Internacionálé szekciói Franciaországban és Németországban egyaránt tiltakoztak a háború ellen: „Miközben a hivatalos Franciaország és a hivatalos Németország testvérgyilkos küzdelembe rohan, addig a francia és német munkások a béke és barátság üzeneteit küldik egymásnak...”⁶

Az Üzenet közli az I. Internacionálé párizsi tagjainak kiáltványát, mely többek között a következőket mondja: „... Francia, német, spanyol munkások!... Mi, akik békét, munkát és szabadságot akarunk, hangosan tiltakozunk azoknak a harcias felhívásai ellen, akik saját magukat kivonják a véradó alól és az általános szerencsétlenségben csupán új spekuláció forrásait látják...”⁷

Az Internacionálé felhívása széleskörű visszhangra talált. A háború ellen Európaszerte tiltakozó megmozdulásokból nem hiányzott a magyar munkásság sem. Farkas Károly, az Internacionálé magyarországi megbízottja 1870. július 24-ére népgyűlést hívott össze. Több munkás felszólalása után a gyűlés a következő határozatot hozta:

„A népgyűlés tiltakozik elvi szempontból a Hohenzollern és Napoleon dinastiák közti háború ellen, valamint minden dinastia háborúk ellen, s üdvözlj a francia és müncheni munkások határozatát... fegyvertelen semlegesség mellett nyilatkozik s elvárja az országgyűléstől, hogy háborúra egy fillért sem szavazand meg.”⁸

A háború — melyet az európai proletariátus nem tudott megakadályozni — már az első napokban bebizonyította, hogy Franciaország, tábornokai kardcsörtetése ellenére, katonailag nem készült fel. A háborút megelőző jóslatok és hírvérek csúfságára a francia reguláris hadsereg nemhogy Dél-Németországba tette volna át a háború színterét: egy hó-

⁴ Marx—Engels: Válogatott művek. 1. köt. Bp. Szikra, 1949. 469. o.

⁵ U. o. 470. o.

⁶ U. o. 471. o.

⁷ U. o. 468—469. o.

⁸ A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai. 1. köt. 162. o.

napon belül harcképtelenné vált. Ennek oka az volt, hogy a francia katonai rendszer teljes csődöt mondott, szemben a német hadsereg lényegesen jobban szervezett intézményével.

Igen tanulságos a két hadsereg összehasonlítása. A német szolgálati idő rövid volt, a francia hosszú. A porosz rendszerben a katona két évig teljesített tényleges szolgálatot; négy évet töltött tartalékban s öt és fél évig volt népfőlkelő. Így az ötszáz ezer főnyi sorkatonaság mögött hatalmas kiképzett tartalék volt. A francia ötéves szolgálatnak, amely tengerentúli, gyarmati hadjáratokra eléggé megfelelt, nem volt ilyen eredménye, mert jöllehet az összeíró rendszer alapján szervezett francia állandó hadsereg szervezése, önmagában véve gyors összpontosítást és mozgósítást tett lehetővé, de nem rendelkezett kellő mennyiségű tartalékkal. Ezzel szemben, ha a német sorkatonaságot a háború kezdetén megsemmisítik, olyan csapatokkal lehetett pótolni, amelyek teljes szolgálati idejüket kitöltötték.

A francia hadvezetés kalandor szellemére jellemző, hogy elhanyagolták a mozgósítás előkészítését. Az eredmény az volt, hogy a német hadseregnek a határra való szállítása gépies szabályossággal, minden zökkenő nélkül történt, a francia vasúton ellenben a legvadabb zűrzavar uralkodott, s a németek már túlerővel voltak a határon, mielőtt a franciák felkészülhetek volna fogadásukra.

A benyomuló poroszok másik előnye az volt, hogy a táborig távirók és a tüzérség fejlődésének tekintetbe vételével már előre gondosan tanulmányozták a tervezett franciaországi hadjáratot. A porosz vezérkar már három esztendeje elkészítette Franciaország megtámadásának tervét. Az utak térképét megrajzolták, a vasutak szállítóképességét felbecsülték, s a berlini vezérkar jóformán az utolsó részletekig ismerte a francia hadsereg szervezetét, felszerelését és egységeinek elosztását.

Ilyen előzmények után érthető, hogy e nyárutónak története szakadatlan tragédia volt Franciaország számára. A porosz hadsereg ellenállhatatlan lendülettel söpörte el a vele szembenálló erőket. Végül Mac Mahon hadseregének sedani katasztrófája megpecsételte a második császárság pusztulását.

A „nemzeti védelem kormánya“

A katasztrófa híre szeptember 4-én forradalmi lángra lobbantotta az izzó elkeseredést. A párizsi munkások és a nemzeti gárdisták behatoltak a királyi palotába, trónfosztottnak nyilvánították III. Napoleont és kikiáltották a köztársaságot. A bonapartista rendszer liberális ellenzékéből megalakult a „nemzeti védelem kormánya“. A kormány elnöke a monarchista és klerikális Trochu tábornok, Párizs katonai kormányzója lett.

Marx az Internacionálé Főtanácsának második üzenetében elemezte a helyzetet:

„... mi is üdvözljük a köztársaság felállítását Franciaországban, de ugyanakkor aggodalom tölt el bennünket, ... Ez a köztársaság nem döntötte meg a trónt, hanem csupán üres helyét foglalta el. Nem társadalmi vívmányként, hanem a nemzet védelmi rendszabályaként kiáltották ki. Egy olyan ideiglenes kormány kezében van, mely részben közismert orleanistákból, részben pedig burzsoá-republikánusokból tevődik össze és ezek között vannak néhányan, akikre letörölhetetlen bélyeget sütött az 1848 júniusi felkelés.

Ilyenfórmán a francia munkásosztály rendkívül súlyos körülmények közé került. A jelenlegi válságban, amikor az ellenség már csaknem Párizs kapuit döngeti, minden olyan kísérlet, mely az új kormány megbuktatására irányul, kétségbeesett örütség volna. A francia munkásoknak teljesíteniök kell honpolgári kötelezettségüket...“⁹

Ugyanakkor Marx felhívta a francia munkásokat, hogy használják ki azokat a lehetőségeket, amelyeket a köztársaság nyújt és minél alaposabban végezzék el saját osztályuk megszervezésének munkáját.

A sedáni kapituláció után a porosz—francia háború új szakaszba lépett: a császári hadsereg ellen vívott háború véget ért. Most kezdődött a háború a francia nemzet ellen. A francia köztársaság létrejötte után német részről a Franciaország ellen viselt háború elvesztette igazságos vonásait és a francia nép ellen vezetett hódító, rabló háborúvá fajult.

Szeptember 17-én a német csapatok Párizs alá vonultak és megkezdték a város ostromát. A párizsi munkások azt követelték a kormánytól, hogy fegyveresen álljon ellen a hódítóknak. A kormány kénytelen volt felállítani a Nemzetőrség kétszáz új zászlóalját. Ezek az alakulatok főleg munkásokból, kisparosokból és kistisztviselőkből állottak. Ilyen módon fegyver került a párizsi proletariátus kezébe. A főváros munkásainak határozottsága fellendítette az egész francia nemzet ellenállását. A megszállók kegyetlenkedése, a porosz hadviselési módszerek méginkább fokozták a lakosság ellenállását. Az országot bejárta Victor Hugo felhívása életre-halálra menő partizánharcokra. E kiáltvány szövegét a második világháborúban a német megszállás ellen küzdő illegális lapok is állandóan közölték:

„Sziklátak görgessetek, hordjátok halomra a követeket, az ekevasból bárdot csináljatok, a barázdából árkokat, harcoljatok minden eszközzel, ami a kezetek ügyébe akad... Városok utcái nyeljék el az ellenséget, az ablakok meredjenek rémként rájuk, a lakás dobálja le bútorait, a tető cserepeit... Nyugtalanítsatok emitt, sújtsatok rá amott, fogjátok el a szállítmányokat, vágjátok el a társzekereket, zúzzátok a hidakat, rongáljátok az utakat, roskasszátok be a földet, változzék Franciaország sza-

⁹ Marx-Engels: i. m. 479—480. o.

kedékká a porosz alatt... Talpra 1792 oroszlánja, rázd meg sörényedet, hadd lássuk mint fut meg a kétfejű keselyű töméntelen fekete csapata! Harcoljunk nappal és éjjel, a hegyekben, a síkságon, az erdőben! Talpra! Talpra! Nincs szünet, nincs pihenés, nincs alvás. A zsarnokság támadt a szabadságra, Németország kezét emelt. Franciaországra... Legyetek iszonyatosak, honfitársaim!¹⁰

A nemzeti háború nagy zavarba hozta az ellenséget s nagyobb nehézségek elé állította, mint aminőkkel a háború első korszakában találkozott. A hadműveletek színhelye kiszélesedett, a közlekedési vonalak meghosszabbodtak és sűrűn voltak kitéve a franc-tireurök¹¹ támadásainak, a különböző mindig más és más helyeken felbukkanó francia seregek erejét és elhelyezkedését nehezebb volt megállapítani. A megszállt országrészekben partizáncsapatok alakultak, amelyek súlyos veszteségeket okoztak a németeknek, megbénították a német lovasság felderítő és biztosító szolgálatát. A porosz hadsereg csak nagyobb egységekkel mert előrenyomulni.

A nemzeti ellenállás teljes kibontakozását azonban gátolta az a tény, hogy a „nemzeti védelem“ kormánya jobban félt a felfegyverzett francia néptől, mint a hódító poroszoktól. Ezért halogató politikát folytatott s igyekezett leplezve szabotálni a védelmi harcot. Legfőbb gondja az volt, hogyan fojtsa el a kibontakozó forradalmi proletármozgalmat. A munkások a „nemzeti védelem kormányát“ a „nemzeti árulás kormányá“-nak nevezték el.

Növelte a felháborodást a Metz-be zárt Bazaine tábornok szégyenletes kapitulációja, aki október 27-én hadseregével együtt megadta magát a németeknek.

A kormány árulása mindinkább nyilvánvalóvá vált. A forradalmi sajtó is a legélesebb hangon támadta a kormányt, s nyíltan azzal vádolta, hogy a forradalom leszerelésére törekszik. Október 29-én a kormánynak be kellett ismernie, hogy a rajnai hadsereg kapitulált. 173.000 katona, 6000 tiszt és 3 marsall veszett oda tömérdek erőddel, ágyúval, lóporral és hadifélszereléssel.¹²

¹⁰ Idézi Győry János: Victor Hugo. Bp. Művelt Nép, 1952. 93. o.

¹¹ Franc-tireur = szabadlövész, partizán. Így nevezték a köztársasági szabadseregcsapatokat. Az elnevezés azóta is megmaradt a nem reguláris katonai alakulatok megnevezésére.

¹² A hivatalos jegyzőkönyv szerint a következő anyagokat és felszereléseket adták át a poroszoknak:

1.665 löveg, melyből 1.136 huzagolt csövű.

3.922 szállítóeszköz.

3.239.225 tüzérségi lövedék.

419.285 kilogramm lópor.

13.288.096 töltény a Chassepot típusú puskához.

9.696.763 különféle típusú töltény.

124.137 Chassepot puska.

154.152 különféle típusú puska.

Amédée Le Faure: Histoire de la guerre franco allemande 1870—71. Paris, Garnier, é. n. 2. kötet 72. o. (Ford. tölem. K. J.)

Bazaine a köztársaság kikiáltásakor nem vett tudomást a nemzetvédelmi kormányról. A Sedán-i események után béketárgyalásokat kezdett Frigyes Károly főherceggel, a Metz előtt álló porosz haderők főparancsnokával s porosz menlevéllel Hastingsba küldte Bourbaqui tábornokot, hogy Eugénia császárné jóváhagyását kieszközölje. Október 19-én a következő napiparancsot adta ki:

„Kérem az ezredes urakat, informálják a tiszt urakat a következőkről: Párizsban teljes az anarchia, Rouen és Havre porosz helyőrséget kér a rendfenntartás érdekében.

A Loire hadsereg Orleans közelében vereséget szenvedett.

Poroszország csak a dinasztíával hajlandó béketárgyalásokba bocsátkozni. A császárnét Bazaine marsall képviseli a tárgyalásokon.

A hadsereg a poroszok beleegyezésével három nap múlva elhagyja Metzét, hogy rendet csináljon az országban.“¹³

Amint látjuk, Bazaine tábornoknak a poroszokkal való tárgyalásai közben már felmerült a terv, melyet később Bismarck és Thiers valóra váltott: a hadsereget a poroszok segítségével bevetni a forradalmi francia nép ellen.

Mivel azonban Bourbaqui eredmény nélkül tért vissza útjából s a járványok szörnyen pusztították a tétlenségre kárhoztatott rajnai hadsereget, amelynek előőrsei a poroszokhoz kúsztak, hogy egy-egy darab kenyeret kolduljanak tőlük, Bazaine tábornok a legszégységteljesebb módon kapitulált.

Eredeti terve ekkor már teljesen a Bismarck—Thiers féle változattá módosult: a porosz fogságba esett francia hadifoglyok bevetése a forradalmi francia nép ellen, s e tervhez még az anyagi eszközöket is biztosította.

Bazaine tábornok október 28-i képmutató napiparancsa lényegileg ezt a feladatot tárja csapatai elé:

„A Rajnai hadsereghez!

Az éhségtől legyőzve arra kényszerülünk, hogy a háborús törvényeknek alávétve, fogollyá nyilvánítsuk magunkat.

Katonai történelmünk különböző korszakaiban, a Masséna, Kléber, Gouvion—Saint—Cyr vezette bátor csapatokat hasonló sors érte, s ez nem ejt foltot a katonai becsületen, különösen akkor, ha, miként ti, az emberi lehetőség legszélsőbb határáig dicsőségesen teljesítették kötelességüket.

Mindent megtettünk, ami lehetséges volt, hogy elkerüljük e véget, mindent megkíséreltünk, azonban eredménytelenül.

Ha erőinket egy végső erő kifejtésre összpontosítanók, hogy áttörjük az ellenség megérődített vonalait, vállalkozásunk, a hősiességtek és az ezernyi élet áldozata ellenére, — melyek még a hazának hasznára lehet-

¹³ Idézi Németh Andor: A Párisi Kommün. Bp. 1932. 48. o.

nek — nem vezetne sikerre, mert az ellenséges vonalakat hatalmas erők védik és támogatják, s a végeredmény katasztrófa lenne.

Viseljük méltóságteljesen a balsorsot, s legyünk tekintettel a szerződésben biztosított méltányos feltételekre, ha azt akarjuk, hogy úgy tekintsenek bennünket, ahogy megérdemljük. Hadseregünk hírneve érdekében állandóan kerüljük a fegyelmetlenség sugallta cselekedeteket, mint amilyen a fegyverek, a felszerelés és a létesítmények szétrombolása, mivel katonai szokásjog szerint mindezek visszakerülnek Franciaországba, mihelyt a békét megkötötték¹⁴

Metz elestének hírére a párizsi dolgozók elkeseredése határtalanná vált. A blanquisták felhasználták a tömegek elkeseredését és Gustave Flourens¹⁵ vezetésével 1870. október 31-én a kormány megdöntésére puccsot szerveztek:

„... a védelem céljára most minden fegyverbíró párizsi belépett a nemzetőrségbe — írja Engels — és fegyverhez jutott, úgy hogy most a munkásság nagy többségben volt... Október 31-én munkászászlóaljok megrohmozták a Városházát és a kormány néhány tagját foglyulejtették, árulás, a kormány szemérmetlen szőszegése és egyes kispolgári zászlóaljok közbelépése újra kiszabadította őket és nehogy egy idegen haderő által ostromlott város belsejében a polgárháború újra fellángoljon, meghagyták az addigi kormányt hivatalában.”¹⁶

Metz kapitulációja döntő hatással volt a hadjárat további menetére, mert a legnagyobb szükség órájában jelentős német haderőt szabadított fel.

Metz kapitulációjával a hivatalos francia hadsereg befejezte a harcot, de a francia nép hatalmas erőfeszítéssel tovább harcolt. Jellemző erre az erőfeszítésre, hogy Poroszország kiképzett tartalékai teljesen kimerültek a harcok során. A nép ellenállása arra kényszerítette a poroszokat, hogy a 44 éves, sőt még ennél idősebb korosztályokat is behívják. Az elfoglalt területek biztosítására a németeknek 130 ezer embert kellett kiküldíteniük.

Az ellenállás a haladó erők nemzetközi rokonszenvével találkozott. Giuseppe Garibaldi, az olasz szabadsághős, a köztársaság kikiáltása után azonnal felajánlotta szolgálatait a francia kormánynak, s még a „nemzeti védelem kormánya“ húzódozása ellenére is részt vett a porosz hódítók elleni harcokban.

A „nemzeti védelem kormánya“ az október 31-iki felkelés minden résztvevőjének kegyelmet ígért. Azonban ezt az ígétét nem tartotta be. A felkelésnek körülbelül hatvan résztvevőjét letartóztatták.

¹⁴ Idézi *Amédée Le Faure* i. m. 2. köt. 71—72. o. (Ford. tőlem, K. J.)

¹⁵ Gustave Flourens, lapszerkesztő, a nemzetőrség bátor zászlóaljparancsnoka, a Kommun tagja. Az 1871. április 3-i kitérésnél egy csendőrkapitány megölte.

¹⁶ *Marx—Engels*: i. m. 458. o.

A porosz csapatok által körülzárt város lakossága sokat szenvedett az éhség és hideg következtében. December végén a németek megkezdték Párizs ágyúzását. Párizs lakossága hősiessen tűrt minden nélkülözést. 1871. január 22-én azonban, — amikor megértette, hogy a vezénylő tisztek, Trochuvel egyetértésben, tudatosan vesztették el a főváros védelmét szolgáló január 18-iki utolsó védelmi harcot — elfogyott a türelme.

Ekkor Párizs lakossága felismerte, hogy a „nemzeti védelem kormánya“ nem hajlandó a fővárost megvédelmezni és azt is megakadályozza, hogy a párizsi proletariátus fegyveresen szálljon szembe a hódítókkal. A kormány titokban a németekkel tárgyal, s politikája arra irányult, hogy akár a poroszok segítségével, de megtartsa a hatalmat.

A nép elkeseredése, mely már addig is sorozatos tüntetésekben, a bebörtönzött politikai foglyok kiszabadításában nyilvánult meg, végül is 1871. január 22-én újabb felkelésben robbant ki.

A felkelésre a kormány rendőrsortűzzel felelt. Az áruló kormány a „külföld cimboráinak“ nevezte azokat a felkelőket és önkéntes katonákat, akik az ő árulásuk ellenére öt hónapig védtek azt az országot, melyet a császárság hadserege hat hétig sem tudott tartani.

A kormány felülkerekedését harminc halott, s a forradalmi lapok betiltása jelezte. A kormány győzött — tehát kapitulálhatott.

A fegyverszüneti tárgyalásokat Favre részvételével Thiers vezette, aki a tőzsde érdekképviselőiben tárgyalta Franciaország élet-halál kérdéseiről Bismarck-kal.

A porosz békefeltételek rendkívül szigorúak voltak. Bismarck meg akarta tartani Elsászt és Lotharingiát. Ötmilliárd frank hadikárpótlást követelt, melynek törlesztéséig a német hadsereg megszállva tartja az ország északi és keleti megyéit. Thiers és Favre tudomásul vették a békefeltételeket és fegyverszünetet kértek.

„Végre — írja Engels — 1871. január 28-án a kiegészített Párizs kapitulált, de a háborúk történetében eddig ismeretlen becsülettel. Az érdítményeket átadták, a körsánc ütegeit leszerelték, a sorkatonaság és a mobilgárda fegyvereit beszolgáltatták, ők maguk hadifoglyok lettek. A nemzetőrség azonban megtartotta fegyvereit és ágyúit és csupán fegyverszünetet kötött a győzővel, aki nem mert diadalmenetben bevonulni Párizsba. Párizsnak mindössze egy kis sarkát merték elfoglalni, amely méghozzá részben nyilvános parkokból állott és azt is csak néhány napig tartották körülzárva, magukat is körülzárták a felfegyverzett párizsi munkások, gondosan ügyelve arra, hogy egyetlen porosz se léphesse át az idegen hódítónak átengedett zúg szűk határait. Ilyen tiszteletet keltett maga iránt a párizsi munkásság abban a seregben, mely előtt a császárság valamennyi csapata letette a fegyvert és a porosz junkerek, akik azért jöttek ide, hogy bosszút álljanak a forradalom tüzfészkén, kénytelenek vol-

tak hódolattal megállni és tisztelegni éppen ezen felfegyverzett forradalom előtt.¹⁷

A fegyverszüneti szerződés értelmében a „nemzeti védelem kormánya” február 8-ra írta ki a nemzetgyűlési választásokat. A francia nemzetgyűlésnek kellett volna ratifikálni a béketárgyalásokat. A választásokat úgy vezették, hogy a reakciós vidéki földesurak tömegesen kerültek be a nemzetgyűlésbe. Ezek a végrehajtó hatalmat Thiers kezébe adták, aki késlekedés nélkül hozzálátott a polgárháború megszervezéséhez.

A burzsoázia támadása mindenekelőtt a forradalmi mozgalom fegyveres ereje, a Nemzetőrség ellen irányult. Ez a Nemzetőrség jelentette a régi hatalom egyre hanyatló erejű képviselői mellett az új munkáshatalom kibontakozásának legfontosabb támaszát.

A Nemzetőrséget 800—1000 emberből álló zászlóaljok alkották, melyeket az ország egész területén és Párizsban is a háború folyamán állítottak fel. A fővárosban 60 ilyen zászlóalj állomásozott. Ezek számát a trónfosztás után 254-re emelték, összlétszámuk 343.000 fő volt.

Thiers a Nemzetőrség dezorganizálása céljából a reakciós de Palladines-t nevezte ki a Nemzetőrség élére.

E provokációra a XIII. kerület nemzetőrsége kiáltvánnyal felelt:

„A nemzetőrség federációja.

A XIII. kerület vezérkara.

Tizenharmadik kerületbeli nemzetőrök! Minket biztatok meg azzal, hogy képviseljünk benneteket a nemzetőrség federációjának központi bizottságában. Ugyanakkor amikor nyakunkba akarják varrni főparancsnokul Aurelle de Palladines tábornokot.

Mikor a poroszok elfoglalták Orleanst, Gambetta elcsapta ezt a tábornokot. Miért...?

Ideje, hogy előálljunk programmunkkal.

1. A köztársaság kérdésében nem ismerjük el illetékesnek a többséget. A köztársaság kérdése vitán felül áll.

2. Azt akarjuk, hogy feljebbvalóink, főparancsnokunk és vezérkara a nemzetőrség soraiból valók legyenek s a nemzetőrség nevezze ki őket.

A nemzetőrség csak önmagának veti magát alá.¹⁸

A Nemzetőrség szilárd állásfoglalását megmagyarázza az a tény, hogy ekkor már az Internacionálé párizsi szekciója felismerte a tömegmozgalom jelentőségét, s a szekció tagjai jelentős politikai munkát fejtettek ki a tömegek között. Nem nehéz meglátni az összefüggést például a XIII. kerületi nemzetőrök és Frankel Leó magyar szocialista, a későbbi kommün-tag tevékenysége között.

¹⁷ Marx—Engels: i. m. 458—459. o.

¹⁸ Idézi Németh Andor: i. m. 72. o.

Frankel — életrajz írója szerint — „ennek a hős párizsi munkás-ságnak barátja, oktatója, kedves gyermeke volt... Akkor szerették meg igazán, amikor az Internacionálé perében olyan bátran kiállt. A börtön-ből való szabadulása után boldogan fogadta újra magába régi köre — szűkebb párizsi pátriája, a XIII. kerület „Reine Blanche“ negyede, mely-nek legnépszerűbb szónoka volt..

Ez a népes munkásnegyed nem törődött azzal, hogy Frankel „me-téque, azaz „jöttment“... Tudta, hogy Frankel... hozzájuk tartozik, ta-nítja őket, nagy tudását átadja nekik és mint nemzetőr, maga is fegy-verrel vesz részt Párizs védelmében.“¹⁹

Párizs kapitulációja után Frankel — miközben keményen bírálta az Internacionálé párizsi szekciójának szerepét — felvetette a tömegszerve-zetek jelentőségének és felelősségének kérdését is. E tömegszervezetek mint majd a továbbiakban látni fogjuk, a kommün idején már valóban jelentős szerepet játszottak.

Frankel szerint: „A delegáltak bátortalanul beszélnek. A helyzet sú-lyossága leveri őket a lábukról, holott ha most kimegyünk a nép közé és megfelelően szólunk hozzá, megnyerhetjük a tömegeket. A klubok, az egyesületek mit sem tettek: feláldozták Párizst, holott megmenthették volna. A poroszok be fognak vonulni. A burzsoázia majd körülhízelgi őket, hogy hatalmát és kiváltságait megőrizhesse és ránk hárítja a há-ború minden terhét.“²⁰

Eközben Párizs köré vonták a vidéki haderőt és a Nemzetgyűlés úgy határozott, hogy Versailles-ba teszi át a székhelyét és Párizs csak akkor kapja vissza fővárosi rangját, ha majd újra ott gyűléseznek.

Párizsban a kapituláció hírére és a Nemzetgyűlés mesterkedései nyo-mán fellángolt az elkeseredés. A Nemzetörség és elsősorban a munkások elhatározták, hogy nem engedik lefegyverezni magukat. Nyiltan kife-jezték felháborodásukat a kormány áruló politikájával szemben, köve-telték a zászlóaljok egyesítését és a központi vezetés megszervezését.

Képviselőik, a század megbízottak, a februári választások után meg-tartott tanácskozó gyűlésen a köztársasági államforma sérthetlenségét nyilvánították ki és a zászlóaljok egyesítését határozták el, Központi Bi-zottsággal az élén. A tanácskozó gyűlés elfogadta a Nemzetörség szerve-zeti szabályzatát, amely a fegyveres erő politikai szervezetét alakította meg: együttes küldöttgyűlés, légió- és zászlóalj-tanácsok, valamint szá-zadgyűlések. A Nemzetörség kétszázhetven zászlóalja közül kétszáz el-ismerte a Központi Bizottságot. A Központi Bizottság kiáltványában fel-szólította a lakosságot Párizs védelmére és megkezdte a Montmartre- és

¹⁹ Aranyossi Magda: Frankel Leó. Bp. Szikra, 1952. 33–34. o.

²⁰ U. o. 242–243. o. (Az Internacionálé párizsi szövetségi tanácsa 1871. január 26-i ülésének jegyzőkönyvéből.)

Chaumont-dombok erődítési munkálatait. 1871. március 15-én a Nemzetőrség letette az esküt a Központi Bizottság előtt. Párizs erődítményei ágyúszóval köszöntötték az esküt. A Montmartre-ra kitűzték a vörös zászlót. A kormány erre válaszul négyezer embert letartóztatott. A Nemzetőrség azonban kiszabadította őket.

A KOMMÜN

A kormány március 18-án végleg elrendelte a Nemzetőrség lefegyverzését. A párizsi munkások ellenálltak a lefegyverzésre küldött csapatoknak és barátkozni kezdtek a katonákkal. A kormánycsapatok megtagadták a tüzelési parancs teljesítését, ehelyett letartóztatták és agyonlőtték két tábornokukat. A kormánycsapatok kötelékei felbomlottak, az egyszerű katonák a párizsi nép közé vegyültek.

Déli tizenegy órára a helyzet urai már mindenütt a nemzeti gárdisták és a felfegyverzett munkások voltak. Thiers kormánya Versailles-ba menekült. A fontosabb középületek ellenállás nélkül a felkelők kezébe kerültek.

A hatalom Párizsban a nemzetőrség Központi Bizottságának kezébe ment át. A Központi Bizottság március 26-ára választásokat tűzött ki, amelyen Párizs lakossága megválasztotta érdekképviselőit, törvényhozó és végrehajtó szervezetét: a párizsi kommünt. A kommun megalakulása után a Központi Bizottság átadta a hatalmat a párizsi kommunnek.

A március 18-i forradalom kirobbanása a nép közvetlen és helyes kezdeményezése volt. Párizs népe a legnehezebb körülmények között, vesztett háború után és Franciaország többi részétől elszigetelve vívta ki győzelmét.

A Központi Bizottság a forradalom szempontjából rendkívül kedvező kezdeti helyzetet nem használta ki, hanem védelmi taktikát folytatott és nem akadályozta meg a hadsereg maradványainak és a kormány szerveknek Versailles-ba való eltávozását.

Március 19-éről 20-ra virradó éjjel Vinoy tábornok Versailles környékén 5000 csendőr segítségével összeszedett körülbelül 20 000 szétszéledt katonát. Ezek a csapatok azonban annyira szervezetlenek voltak, hogy minden ellenállás nélkül feladták Montvalérien, Issy, Vanves, Montrouge, Bicêtre, Ivry és Vincennes erődjeit. Vinoy csapatainak maradványait a Párizsból Versailles-ba vezető három fő útvonal lezárására védőállásba helyezte el. Azonban ő maga sem hitte, hogy ezeket az állásokat meg tudja tartani. A kormány és a nemzetgyűlés március 27-ig jóformán védtelen volt. A Központi Bizottság azonban feladatát nem értette meg, s tevékenysége főleg arra irányult, hogy a kommunbe történő választásokat előkészítse. Ezért a Központi Bizottság már március 19-én

értesítette a poroszokat, hogy betartja az összes békefeltételeket, mivel úgy ítélte meg a helyzetet, hogy a poroszokkal való nyílt összeütközéshez nem áll megfelelő erő a rendelkezésére. A Központi Bizottság a választások után, mikor átadta a hatalmat a kommúnnek, nem oszlott fel, s ez később gyakori surlódásokhoz vezetett.

„A Kommúnnek — írja Marx 1871. április 12-én Kugelmannhoz intézett levelében — azonnal Versailles ellen kellett volna vonulni, miután előbb Vinoy, azután a párizsi nemzetőrség reakciós része magától eltakarodott. A döntő pillanatot lelkiismereti aggodalmaskodásból elszalasztották. Nem akarták megkezdeni a polgárháborút, mintha bizony Thiers, ez a gonosz korcösszülött nem kezdte volna már meg a polgárháborút azzal, hogy megpróbálta Párizst lefegyverezni.”²¹

A versailles-i hadsereg²²

Thiers ezalatt a forradalmi Párizssal való leszámolásra készült. A francia—porosz fegyverszüneti szerződés aláírása után Bismarck hozzájárult ahhoz, hogy Thiers a hadifoglyoknak nyilvánított francia sorkatonákból 40 ezer főnyi hadsereget állítson fel „a rend fenntartására”. Az április 5-i megállapodás értelmében a versaillesi hadsereg létszámát 100 000 főre, később pedig 120 000 főre emelheték, Bismarck jóváhagyásával.

A Versailles-i hadsereg április 6-án 70 000 főből állott. A kommún tehát azt az alkalmas időt, amelyet a Versailles-iek megverésére kihasználhatott volna, visszavonhatatlanul elmulasztotta.

Thiers április 6-án a fegyveres erők főparancsnokává Mac Mahont nevezte ki és bejelentette a hadsereg újjászervezését. Két hadsereget állítottak fel — azonos szervezéssel —, a „Versailles-it” és a tartalék-hadsereget. Szervezésük a következő volt: három hadtest, melyből kettő gyalogos és egy lovashadtest volt. A gyalogos hadtestek három hadosztályból és egy könnyű lovas dandárból állottak. Minden hadosztályhoz két tüzérugetet és egy műszaki századot osztottak be, a hadtestek tüzérségi tartalékát pedig négy üteg képezte. A lovashadtestek három hadosztállyal rendelkeztek, s minden hadosztályhoz beosztottak egy lovas-üteget.

A „Versailles-i hadsereg” közvetlen tartalékát tíz üteg és két műszaki század alkotta. Április 23-án felállították a 4. és 5. hadtestet, két-két hadosztállyal. E csapatokat főleg a poroszoktól visszakapott foglyok alkották.

²¹ Marx—Engels: Válogatott levelek. Bp. Szikra, 1949. 309. o.

²² A versailles-i hadsereg szervezésére vonatkozóan ld. Mac-Mahon: L'Armée de Versailles depuis sa formation jusqu'à la complète pacification de Paris. Paris, Ghuo, 1871.

A kommun katonai szervezete²³

A kommun egyik legsürgősebb teendője fegyveres erőinek megszerzése volt.

A Nemzetőrségnek — eddigi jelentős tevékenysége ellenére — komoly szervezeti alakításokon kellett keresztülmennie ahhoz, hogy hatékony fegyveres erővé váljék. A „nemzeti védelem kormánya“ ugyanis 1870 őszén eredetileg a belső helyőrségi szolgálat ellátására állította fel, mint másodvonalbeli erőt. A kiképzett tiszti és tiszthelyettesi állomány csaknem teljesen hiányzott, a legénység pedig nagyrészt csupán őrszolgálatra volt kiképezve. További fogyatékosága volt a Nemzetőrségnek, hogy eredeti céljának megfelelően, nagyobb katonai egységekkel, hadosztályokkal nem rendelkezett.

Az 1871. április 2—4-i támadó hadműveletek kudarca után a kommun újonnan kinevezett hadügyi megbízottja, Cluzeret kísérletet tett a Nemzetőrség újjászervezésére. Az április 5-i dekrétummal bevezették a kötelező katonai szolgálatot, de a hiányosságokat ez a rendelet sem tudta teljesen kiküszöbölni.

Az április 5-i és a későbbi átszervezések során a Nemzetőrséget két részre osztották: menet- és tartalék-zászlóaljakra. Az előbbieket 19—35 évesekből, az utóbbiakat a 35 évnél idősebb korosztályokból szervezték meg. E felosztás hibája az volt, hogy megszüntette az addigi területi kiegészítést, s a katonai és politikai szempontból egyaránt jelentős idősebb korosztályokat elvonta a harcoló egységektől. A szervezés hiányossága volt az is, hogy elhanyagolták az osztagyszempontokat. Az átszervezések után a Kommun fegyveres erőinek összlétszáma megközelítette a 170 ezer főt.

A Nemzetőrségben az akkori idők valamennyi fegyverneme képviselve volt.

A Nemzetőrség túlnyomó részét a gyalogság alkotta. Papíron kétszáz, a valóságban száz gyalog zászlóalja volt a kommunnek.

Megfelelő számú lovasság felállítására, a lovak csekély száma miatt nem kerülhetett sor. A lovasság elégtelensége következtében gyengén működött a felderítő-szolgálat.

²³ E kérdés tárgyalásakor meg kell jegyezni, hogy a Nemzetőrség Központi Bizottságának, a légiók tanácsainak és a zászlóalj-bizottságainak, az éberségi bizottságoknak és a kerületi eljáróknak kiadatlan okmányai, amelyeket Párizsban a hadügyminisztérium történelmi levéltárában őriznek, még ma is hozzáférhetőek a kutatók számára. Ezért a történelmi feldolgozások szükségszerűen fogyatékosak.

A Párizsi Kommun katonai szervezéséhez, a hadműveletekhez és a hadműveletek értékeléséhez felhasznált irodalom:

Kraszilnyikov, Sz. N.: Az 1871. évi Párizsi Kommun hárci cselekményei. (Voroslov Akadémia: A hadművészet története. 2. köt. Magyarul kiadatlan ford.)

Razin: A kapitalizmus győzelme és megszállardulása időszakának hadművészete 1789—1870. 3. rész. (Magyarul kiadatlan ford.)

Nagy K.: A Párizsi Kommun harcai. (Katonai Figyelő; 1951.)

A tüzérségnél szintén nehézségek voltak. A rendelkezésre álló 1740 ágyúból és szórólövegéből a tüzérségi káderek hiánya miatt mindössze 320-at használtak fel.

A műszaki katonaság egy műszaki zászlóaljából, kilenc árkász és egy technikai századból tevődött össze.

Jelentős szerepet tölthettek be Párizs védelmében a páncélozott vonatok. Ezt a vasúti hálózat kedvező felépítése tette lehetővé.

A folyami hajóhad személyi állománya háromszáz főből állt, s a következő eszközök álltak a rendelkezésükre, egy páncélos úszóúteg, öt ágyúnaszád, hat felfegyverzett gőzkutter, egy yacht.

Azonban erre — a hiányosságai ellenére is jelentős — fegyveres erőre szintén rányomta bélyegét az a tény, hogy a francia munkásságnak nem volt egységes forradalmi pártja. A fegyveres erőkre is érvényesek Engels megállapításai: „A Kommün önmagát emésztette fel a Kommünt kettészakító párt; a blanquisták (többség) és a proudhonisták (kisebbség) terméketlen vitájában, mely pártok közül egyik sem tudta, hogy mi a teendő.”²⁴

A Kommün fegyveres ereje és a párizsi nép

A Kommün társadalmi és gazdasági politikájában, valamint a versaillesi ellenforradalom ellen vívott fegyveres harcában nemcsak a nemzetőrség szervezeteire támaszkodott, hanem jelentős mértékben számíthatott a többi forradalmi tömegszervezetre is, a politikai klubokra, a szakszervezetekre, az Internacionálé szekcióra, az éberségi bizottságokra és a forradalmi nőszervezetekre.

Párizs tömegszervezeteinek egyik legfontosabb formája a Kommün idején a politikai klub volt. A politikai klubok többségének határozottan forradalmi, munkás jellege volt. A párizsi népben élénken élt — s ezt a klubok politikai formája is mutatja — a nagy francia forradalom népi mozgalmainak emléke. Büszkén hivatkoztak elődeikre, s az ő társadalmi követeléseik, harcaik folytatójának tartották magukat. Ez a párizsi munkásokban élő történelmi tudat nem volt hamis, mert: „a polgári forradalom útjáról a proletármozgalom útjára a tömegek útja a lerombolt feudális Bastilletől Babeuf összeesküvésén át vezet a Vendôme-oszlopot, a polgári hatalom jelképét leromboló Párizsi Kommünig és azon is túl.”²⁵

Jellemző a klubok forradalmi elszántságára a „Párizs védelmére és a sebesültek megsegítése céljából alakított nőszövetség” egyik kiáltványára. A Nőszövetség központi vezetőségének végrehajtó bizottsága, válaszulva egy, az ellenforradalmárokkal való megegyezést javasló fel-

²⁴ Marx: Osztályharcok Franciaországban. Engels bevezetése. Marx—Engels i. m. 104. o.

²⁵ Babeuf válogatott írásai. Molnár Erik bevezetése. Bp. Hungária, 1950. 5. o.

hívásra, a következő szavakkal tett hitet a Kommun mellett:

„... A megbékülés az árulást jelentené!... Jelentené az összes munkáskövetelések megtagadását, a társadalmi megújulás, a most érvénybelépő jogi és társadalmi viszonyok megtagadását. Az összes előjogok eltörlésének, a kizsákmányolás megszüntetésének megtagadását. A munka uralmát a tőke uralma cserélné fel, egyszóval véget vetne a munkásság önmaga által történt felszabadításának...

Harcunk csak a nép ügyének győzelmével végződhet... Párizs nem hátrálhat meg, mert a jövő zászlaját emeli magasra!...

Mindannyian egységesen és határozottan... mélységesen meggyőződve arról, hogy a Kommun a népek nemzetközi és forradalmi elveinek képviselője, a társadalmi forradalom csíráinak hordozója — mi Párizs asszonyai, megmutatjuk Franciaország és a világ előtt, hogyha a reakció betörné a kapukat, a végveszély óráiban ott leszünk a barikádon, Párizs sáncain, úgy fogjuk ontani vérünket, mint férfitestvéreink, a Kommun védelméért és diadaláért, ami egyúttal a nép diadalát is jelenti.“²⁶

Mennél feszültebb volt a helyzet a polgárháború frontján, annál inkább előtérbe került a klubokban a versaillesi ellenforradalom elleni fegyveres harc kérdése. Jellemző, hogy „Az emberi és polgári jogokért küzdő klub“, amely április elején alakult, első ülésén a legelső kérdésként a nemzetvédelem kérdését tárgyalta. „Az emberi és polgári jogokért küzdő egyesület célja — jelentette az egyesület ideiglenes bizottsága —, hogy minden erejével segítse függetlenségünk megvédését és, ha erre szükség adódik, önmagát feláldozza az igazi köztársaság megerősítése érdekében.“²⁷

A klubok közvetlen formában is jelentős segítséget nyújtottak a fegyveres alakulatoknak. A III. Kerületi Községi Klub például — Párizs egyik legnagyobb forradalmi klubja — szoros kapcsolatot tartott fenn a kerületi nemzetőrség zászlóaljaival, adományokat gyűjtött ezek számára és gondoskodott arról, hogy a harcosok a fronton elegendő élelmet kapjanak.

A klubok, tehát a párizsi munkások, számos helyen javaslatot tettek a védelem megszilárdítása érdekében, melynek foganatosítása kétségtelenül fokozta volna a forradalmi Párizs védelmi képességét.

A kommun legfontosabb társadalmi és gazdaságpolitikai rendszabálya az a dekrétum volt, amelynek értelmében a Párizsból elmenekült tulajdonosok ipari vállalatait a munkások termelési egyesülései kezébe adták át.

A párizsi dolgozók nagy lelkesedéssel fogadták ezt a dekrétumot s bár a kommun rövid ideig tartó fennállása miatt nem tudta végrehajtani

²⁶ A Párizsi Kommun. Válogatás a kortársak emlékirataiból. Bp. Művelt Nép, 1952. 85. o.

²⁷ Idézi *Molok*: Párizs munkásai a kommun napjaiban. Bp. 1951. 4. o.

határozatát, mégis az a lelkesedés, amelyet kiváltott, a munkásszervezetek megerősödése mellett a katonai védelmet is erősítette.

Különösen nagy jelentősége volt az acélöntőmunkások politikai lelkesedéséből fakadó munkalendületének, melynek beszédes bizonyítéka Lapuelle-nek, az acélöntők egyesülete igazgatási tanácsa titkáranak a „La Sociale“ című lap szerkesztőségéhez írott levele: „Ma megkezdjük az öntést, s az első lövedék, amely műhelyeinkből kikerül, elviszi majd válaszunkat a versaillesieknek, akik ellenségei a dolgozók felszabadításának.“²⁸

A kommün sajtójában is számos cikk, levél tükrözi a párizsi munkások elszántságát és helyes védelmi javaslatait, melyekkel a hadvezetés munkáját kívánták segíteni.

„A tüzérégnél nincs meg a kellő vezetés — közli a La Commune című lap az egyik olvasó levelét —, zászlóaljaink nehéz messzehordó ágyúkkal vannak felfegyverezve, csakhogy ezek nem működnek. Szétverhetnének a versaillesi ütegeket, amelyek Issyt és Vanvest pusztítják, mert a mi ágyúinknak 3000 méterrel nagyobb a hordtávolsága, mint az erődítmények ágyúinak. Issynek csaknem semmi teendő nem maradna, minthogy erődítmény-falunk ütegei igen megkönnyíthetnék feladatát.“²⁹

Egy másik olvasó azt kérdi, hogy a katonai hatóságok miért nem használják fel a szajnai hajóhad ágyúnaszádait Párizs védelméhez: „Közben ezek az ágyúnaszádok igen nagy segítséget nyújthatnának Puteaux, Courbevoie, Neuilly és Bécon ütegei ellen. Dicső tengerészeink fel vannak háborodva, hogy parancsnokaik ügyefogyottsága és tehetetlensége tétlenségre kárhoztatja őket.“³⁰ A kommün katonai hatóságai figyelembe vették ezt a tanácsot és a továbbiakban felhasználták a folyami hajóhadat a védelem szükségleteire.

A kommün hivatalos politikai szervei és a fegyveres erők közötti helyes együttműködésre szolgáltatott példát a IV. kerület Községi Bizottsága tevékenysége.

„A községi bizottság egyszer hetenként ült össze, este, a kommün tagjaival együtt, hogy pontosan ismertesse az elintéztett ügyeket, megmagyarázza, hogy mi a helyzet a kerület különféle intézményeiben, megbeszélje, hogy milyen reformokra és javításokra van szükség. Egyik alkalommal ennek a községi bizottságnak tagjai azzal a kéréssel fordultak a kommün tagjaihoz, hogy sorban 24—24 óra szabadságot engedélyezzen nekik, hogy ezeket az órákat a fronton tölthessék, zászlóaljaikban, hogy harcolhassanak az ellenség ellen, és egyidejűleg saját szemükkel meggyőződhetnek arról, hogy a harcosoknak megvan-e mindenük, amire

²⁸ „La Sociale“, 39. sz. 1871. május 8. Idézi *Molok*: i. m. 12. o.

²⁹ „La Commune“, 42. sz. 1871. május 1. U. o. 24—25. o.

³⁰ U. o. 38. sz. 1871. április 27. U. o. 25. o.

szükségük van, hogy meghallgassák panaszait és kéréseit, majd a kommunnel ismertessék ezeket“.³¹

A politikai és társadalmi szervezetek és a fegyveres erők közötti együttműködésnek ezen példamutató vonásai mellett, meg kell említeni, hogy a kerületekben működő különféle hatalmi szervek és társadalmi szervezetek feladatkörei nem voltak elhatárolva egymástól, s ez arra vezetett, hogy gyakorlati munkájukban gyakran összeütköztek és akadályozták egymást. Ez sok esetben zűrzavarhoz vezetett. Különösen káros következményei voltak annak, hogy a kommun helyi szervei és a Nemzetőrség Központi Bizottságának helyi szervei párhuzamos munkát végeztek és tevékenységüket nem hangolták össze. Munkájuk ezért gyakran különös versengésre hasonlított, s az ebből adódó zűrzavart a kommun ellenségei ellenforradalmi céljaikra kihasználhatták.

A hadműveletek

Április másodikán délelőtt szólaltak meg az ágyúk Párizs nyugati részén. Kisebb jelentőségű harcok már eddig is folytak, de komoly ütközetre még nem került sor. A Nemzetőrséget azonnal fegyverbe szólították és a kommun rendelettel bélyegezte meg a versaillesi kormányt:

„A versailles-i kormány emberei polgárháborút készítettek elő és robbantották ki, megtámadták Párizst, nemzetőröket, katonákat, nőket és gyermekeket gyilkoltak le és sebesítettek meg.

Ezt a bűnt előre megfontolt szándékkal, jótalan fondorlattal és anélkül, hogy provokálták volna őket, követték el. Éppen ezért a kommun

1. Thiers, Favre, Picard, Dufaure, Simon és Pothuau urat vád alá helyezi.

2. Amíg meg nem jelennek a néptörvényszék előtt, vagyonukat lefoglalja és zár alá helyezi.

Jelen rendelet végrehajtásával az igazságügyi és rendőri szerveket bízzuk meg.“³²

A versailles-iek támadásukat három gyalogos és két lovas dandárral indították meg. Tervük az volt, hogy visszafoglalják a kommunároktól a Párizstól északnyugati irányban lévő Courbevoie erődjét, valamint, hogy elfoglalják a neuilly-i hidat, ugyanis ezen keresztül vezetett a leg-rövidebb út Párizs belső kerületei felé.

A harcokat a Gallifet lovassdandár támadása vezette be Courbevoie ellen és elfoglalta a Bezonsba vezető utat. A főerők két oszlopban nyomultak előre északi irányban, a szárnyakat lovasság biztosította. A Courbevoie-tól délkeletre, másfél kilométernyire levő útkereszteződést

³¹ Arthur Arnould: *Historie populaire et parlementaire de la Commune* c. könyvéből idézi Molok, u. o. 21. o.

³² „A Párizsi Kommun”, i. m. 68. o.

11 órakor érték el, s onnan Puteaux, a neuilly-i híd és Courbevoie irányába folytatták a támadást, tüzérségi tűztámogatás mellett. Az erős tüzérséggel és túlerőben lévő támadók ellen a nemzetőrök a neuilly-i hídfőbe vonultak vissza, ahol szívósan ellenálltak, azonban később azt is ki kellett üríteniök és a Szajna keleti partján foglaltak állást.

A kommün tagjait váratlanul érte a Neuilly ellen indított támadás híre. Ellentámadásra azonban csak akkor gondoltak, amikor meghallották, hogy Párizs népe a főváros délnyugati kerületeibe vonult és követelte a támadás azonnali megindítását. Az események hatására a kommün a szaktekintélynek vélt Cluseret tábornokot nevezte ki a katonai erők parancsnokává.

A kommün tanácsa határozatlanságában, eleinte nyugalomra intette a tömegeket, később azonban engedett a közakaratnak és beleegyezett a támadásba.

A Nemzetőrség parancsnoksága, amely a támadást korábban is követelte, kidolgozott tervvel rendelkezett. Cluseret tábornok ezt a tervet formálisan jóváhagyta, azonban a támadás megszervezését és vezetését nem irányította kellő határozottsággal.

A terv alap gondolata a következő volt: a jobbszárny Neuilly-től Rueil és Bougival irányában végrehajtott tüntető támadással leköti az ellenség figyelmét, elvonja tartalékait. Közben a főcsapást a középen és a balszárnyon mérik a kormánycsapatokra és délkelet felől átkarolják Versaillest.

Az április 3—4-i támadó harcok

A kommün csapatai április 3-án hajnali 3 órakor kezdték meg a támadást. A hadműveleti tervnek megfelelően a támadást három önálló alakulat hajtotta végre. Az északi szárnyon, Párizs északnyugati részében, Bergeret és Florence parancsnoksága alatt 10 ezer főnyi sereget vontak össze, amelyet nyolc ágyú támogatott. A jobbszárny feladata volt a neuilly-i hídon és Courbevoie délnyugati külvárosán át Rueil ellen vonulni, majd innen egyrészt Chatou, másrészt Bougival ellen támadni és ezzel az ellenség minél nagyobb erejét magára vonni.

A központi támadó oszlop — tízezer fő, néhány ágyú — Párizs délnyugati kerületeiben gyülekezett. A terv értelmében, ennek az oszlopnak kellett keleti irányból megrohmoznia Versaillest.

A balszárny — hétezer fő, tüzérség nélkül — feladata volt, hogy délkeleti irányból rohamozza meg Versaillest. Ezeket az egységeket Párizs déli külvárosában vonták össze. Parancsokuk Emil Duval vasöntő volt, az Internacionálé és a kommün tagja.

A támadó egységek elmulasztották a felderítést, s ezért a Rueil felé előretörő jobbszárny egységeire meglepetésszerűen hatott, amikor a Mont Valérien erőd ellenforradalmi őrsége váratlanul tüzet nyitott.

Lissagaray leírása szerint: „Szörnyű pánik zilálja szét a zászlóaljakat, ezer hang kiált árulást. Az egész nemzetörség azt hitte, a Valérien-hegy a kommun kezében van. Csak néhányan a Városházán és a Központi Bizottságban ismerték az igazságot, de ostobán elhallgatták, s abban reménykedtek, hogy az erőd nem fog tüzelni. Igaz ugyan, hogy két-három rosszul rögzített ágyúja volt, melyeknek tüze alól könnyen kivonhatták volna magukat a csapatok. A nemzetőrcsapatok azonban, melyeket összezavart ez a meglepetés, azt hiszik, elárulták őket, s mindenfelé szerteszélednek.”³³

A megfogyatkozott zászlóaljak — ennek ellenére — rohammal bevették Rueilt, majd erőik egy részével Chatou, másik részével Bougival ellen vonultak. A versailles-ieket meglepte ez a kitörés és csak későn, tíz óra tájban fejlődtek vonalba. Tízezer embert küldtek Bougival felé, s a Jonchère domboldalán felállított ütegek tűz alatt tartották Rueil-t. Jobbról két lovasdandár, balról pedig egy gyalogosdandár támadta a kommun csapatait, céljuk az volt, hogy elzárják a visszavonulás útját. A nemzetőr előőrsök heves ellenállást tanúsítottak s így lehetővé tették, hogy a zöm visszavonulhasson a Szajna keleti partjára. Flourens, a visszavonulást fedező alakulatok parancsnoka fogságba esett s egy csendőrtiszt megölte.

A középső arcvonalon végrehajtott támadás sem volt sikeresebb. Eudes tábornok harcparancsa mindössze annyit tartalmazott: Előre! Az egységek hajnali három órakor kezdték meg felfejlődésüket, s hat órakor a Moulineaux-t védő csendőröket visszaveték Meudon-ig, ahol azonban egy versailles-i dandár a környező villákban szilárdan megvetette a lábát. A kommunároknak csak nyolc ágyújuk volt és minden ágyúhoz csak nyolc lövedék állt rendelkezésükre. Ez is bizonyítja a támadás hanyag előkészítését, hiszen Párizsban százával maradtak lövegek. Az anyagi ellátottság ki nem elégítő volta miatt végül is a kommunárok visszahúzódtak Moulineaux-ba. Ugyanakkor azonban megerősítették az issy-i erődöt, s ez lehetetlenné tette, hogy a versailles-iek támadásba lendüljenek.

A balszárnyon lévő egységek a 2-i éjszakát a châtillon-i fennsíkon töltötték. Ezek az egységek tüzérsséggel egyáltalában nem rendelkeztek. Támadásukat hajnalban indították meg, s az ellenség biztosító egységeit visszavetve előretörték Villacoublay-ig. Ez a merészen előretolt csoport azonban nem vehette fel sikeresen a harcot a vele szembe fordult Derroja dandárral, majd a Pellé hadosztállyal, melyet tüzérsség, lovasság és csendőregységek is támogattak. Végül is a kommunárok Duval parancsára, a Vanves erőd tűztámogatása mellett visszavonultak.

Az április 3—4-re virradó éjjel elfoglalták a Châtillontól délre levő

³³ Részlet *Lissagaray: Histoire de la Commune de 1871. c. művéből. Ld. „A Párizsi Kommun”, i. m. 69—70. o.*

földerődöket, a szárnyak biztosítására azonban nem fordítottak gondot. A versailles-iak kihasználva ezt a hibát, bekerítették és fegyverletételre kényszerítették őket. Több fogságba esett kommünárt, köztük Duvalt és törzsparancsnokát megölték.

A kommün csapatainak támadása tehát a főcsapás és a mellécsapás irányában egyaránt fennakadt. A kezdeményezés ettől fogva a versailles-iak kezébe ment át.

A támadás bukásának okai között a szervezetlenség — a felderítés elhanyagolása stb. — mellett meg kell említenünk, hogy a támadási tervet március végén állították össze, s az akkor még, tekintettel a versailles-i csapatok szervezetlenségére, végrehajtható is lett volna. Április 2-ig ez a terv azonban már elavult. Súlyosbította a helyzetet az is, hogy a tervtől eltérően a támadást nem az egész arcvonal egyidejű támadásával kezdték meg, s nem éjjel hajtották végre, hanem virradatkor, holott a terv a meglepetésszerűen végrehajtandó éjjeli előnyomuláson alapult.

A támadás bukása nem törte meg a kommün harcosainak forradalmi bátorságát. A kommünárok rettenthetetlensége megmutatkozott a harcok során.

Jóllehet a felfegyverzett munkások erkölcsi szelleme szilárd maradt, a kommün vezetői mégis végzetes következtetést vontak le a támadás sikertelenségéből. A kommün katonai parancsnoksága a védekezésre való kényszerű áttérést nem úgy tekintette, mint felkészülési időt új támadás megszervezéséhez, hanem azt a hibás következtetést vonták le, hogy a támadás helytelen volt és ezért a védekezést véglegesnek tekintették. Ez a hibás elhatározás végzetesen befolyásolta a további eseményeket.

A versailles-i ellenforradalom támadása

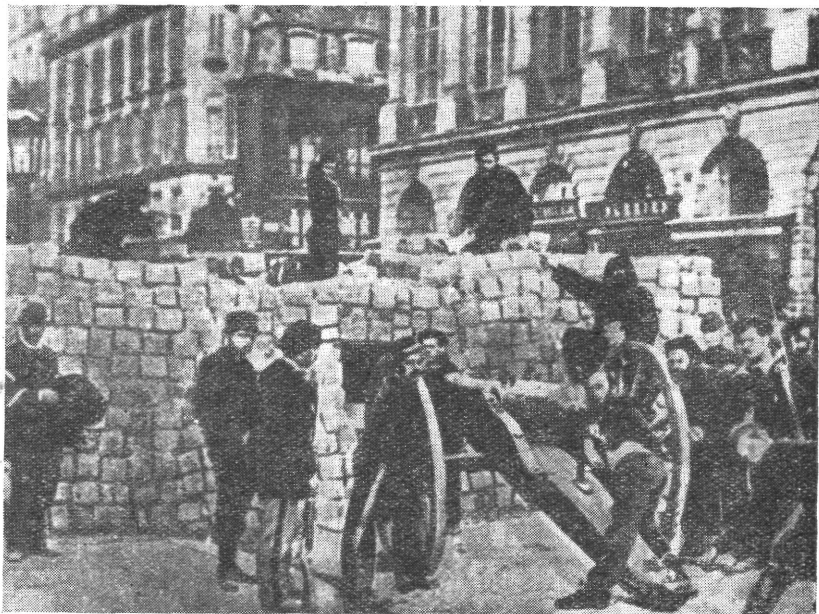
A kommün védelmi harcai

Április 11-én a Párizst övező déli erődök — a Mont-Valérien kivételével — a kommün kezén voltak. A Vinoy tábornok parancsnoksága alatt Versailles-nál egyesült ellenforradalmi csapatok április első napjaiban elfoglalták a Châtillon-i, Clamart-i, Meudon-i, Sevres-i és Saint-Cloud-i állásokat, valamint Courbevoie-t s a Neuilly-i hídfőt, a folyó jobbpartján.

Ez volt a helyzet április 11-én, amikor a versailles-iak megkezdték Párizs megszeres ostromát. A Mac Mahon-féle támadási terv előírta a Point-du-Jour elfoglalását. A Párizst délen körülvévő erődítmény övezet, a Maillot kaputól a Gentilly kapuig két hosszú egyenes vonalban nyúlt, s valójában csak egyetlen megközelíthető kiugrása volt, a Point-du-Jour, ezt azonban előlről fedezte az Issy erőd, s a versailles-iaknak az övezet megközelítése érdekében ezt az erődöt kellett elfoglalniuk.

Támadásukat műszaki munkálatokkal, útegek és árkok kiépítésével

kezdtek. A kommün katonai parancsnoksága nem figyelt föl ezekre a munkálatokra és ezért nem tettek számbavehető ellenintézkedéseket. Csupán az erődök tüzésége zavarta a versailles-iak előkészületeit, s tűzcsapásaikkal arra kényszerítették őket, hogy munkálataikat éjjel hajtsák végre.



Barrikád a Rue de la Paix-n.

Párizs fegyveres erőinek parancsnokságát időközben Jaroslaw Dąbrowski, a híres lengyel forradalmár vette át. Dąbrowski, akire Garibaldi igényt tartott a Vogézeki-hadsereg számára, az 1863-as lengyel felkelés leverése után a lengyel emigráció egyik vezetője volt. 1870. szeptember 7-én, amikor a Köztársaság kikiáltása után a háború jellege megváltozott, Dąbrowski a „Le Reveil” című párizsi újságban levelet tett közzé, melyben felajánlotta szolgálatait a francia népnek:

„A lengyel emigráció kiváló lehetőséggel rendelkezik ahhoz, hogy Franciaország számára egy partizán hadtestet felállítson, a lengyelek hozzászoktak a lesből meginduló, meglepetésszerű harcokhoz, többségük

tud németül, afrikai lovakkal felszerelve spáhikként bevethető, és készek meghalni a Francia Köztársaságért.

Az alulírott, az orosz hadsereg volt vezérkari századosa, akit a Kaukázusban öt háborús év tett próbára, s a varsói nemzeti kormány által felállított csapatok szervezője volt... megiszteltetésnek venné, ha a Francia Köztársaság szolgálatában lengyel partizán alakulatot szervezhetne.³⁴

A francia nép érdekeivel vállalt azonosság egyenes úton vezette a lengyel emigrációt a kommün zászlaja alá. Dabrowskit 1871. április 6-án erődparancsnokká nevezték ki, majd április 8-án átvette Bergeret egységének a parancsnokságát, mely tíz zászlóaljából állott és melyet abban az időben „nyugati hadsereg“-nek neveztek.

Dabrowski mindvégig éles ellentétben állott Cluseret passzív, védekező taktikájával szemben, s helyesen látta, hogy a forradalom csak támadás útján győzhet. Az áprilisi harcok során az aktív védelem kiemelkedő példáját mutatta a Párizs felé vezető utak tartásával.

A parancsnoksága alatt álló csapatok április 9-én éjjel a Neuilly körzetébe betört versailles-iak ellen ellentámadást hajtottak végre, betörték az ellenség állásaiba, s Neuilly jelentős részét megtisztították az ellenségtől. A 2. zászlóalj a versailles-iak heves ellenállása ellenére elfoglalta Gennevilliers községet. Ebben a körzetben az egész hónapban állandó, kemény harcok folytak, melyek során a kezdeményezés Dabrowski kezében volt. Április közepére a Szajna egész balpartját megtisztította az ellenségtől, hadműveletei további kifejlődését azonban gátolta az utánpótlás hiánya.

Dabrowski tevékenységére Thiers is felfigyelt, s szokásos módszerével, a kémek és provokátorok útján árulásra akarta bírni. Thiers kísérlete Dabrowski elvhűsége miatt megbukott, azonban kompromittáló hazugságok terjesztésével sikerült egy ideig megingatni a kommünárok Dabrowskiba vetett bizalmát, s ez a hadvezetésre is kihatott.

Dabrowski eredményes tevékenysége, személyes bátorsága, Thiers mesterkedései ellenére is, nagy tekintélyt vívott ki a harcosok között, s az április 14—17. között vívott hősie harcok után a Nemzetörség Központi Bizottsága a közvélemény befolyására a fegyveres erők élére való kinevezését javasolta. Cluseret azonban a javaslat ellenére a helyén maradt, s Dabrowskit csak május 5-én nevezték ki a Nemzetörség főparancsnokává.

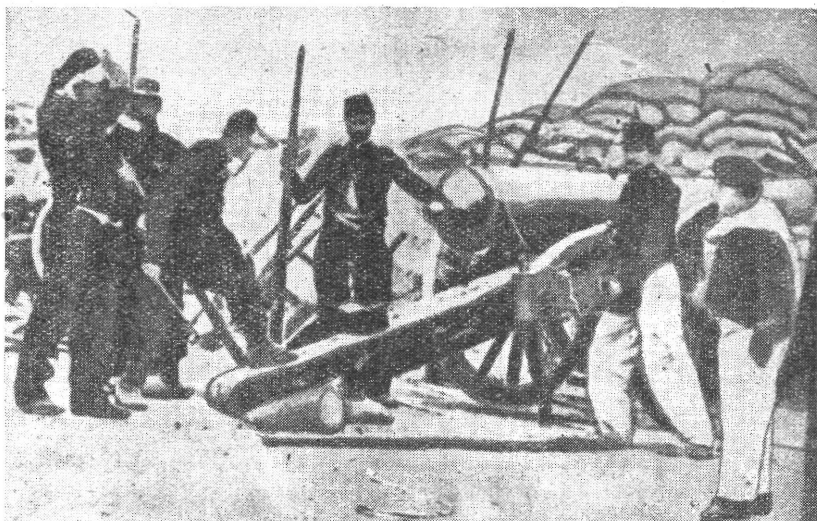
Időközben, mivel Dabrowski aktív védelmén kívül a kommünárok nem gátolták az ostromlók tevékenységét, a versailles-iak tovább folytatták előkészületeiket.

Az április 11-től 23-ig tartó időszak alatt a versailles-iak tevékenységét lényegileg a Châtillon-i, Meudon-i, Bellevue-i ütegállások és lövész-

³⁴ „Pariser Kommune 1871.” Warschau, 1955. 74. o.

árok kiépítések jellemezték. Ez alatt az időszak alatt egyetlen jelentős eredményt tudtak csak elérni: április 20-án elfoglalták Bagneux községet.

Április 21-én a versailles-iak megkezdték támadásukat az Issy erő ellen. A Breteuil-i, Brimborion-i, Meudon-i, Châtillon-i és Moulin-de-Pierre-i ütegek tüzet nyitottak az Issy erődre, a Bagneux és Châtillon



A kommunárok Porte—Maillot-i ütege.

között elhelyezett ütegek pedig a Vanves erődöt bombázták. A két erő erős tüzcsapásokkal válaszolt, s tüzüket jelentősen támogatták az erődítményövezetben elhelyezett ütegek is.

A túlerővel, s főleg nagy tüzéségi fölényben lévő versailles-iaknak azonban április 26-án sikerült elfoglalniuk Moulineaux-t, a kommunárok előretolt harcálláspontját, mely nyugtalanította az ellenség megközelítő csapatmozdulatait.

Moulineaux elfoglalása lehetővé tette a versailles-iaknak, hogy elfoglalják a kommunárok Issy mellett lévő védőállásait. A heves harcokban visszaszorított kommunárok nem adták fel a küzdelmet, hanem a község házaiba vonultak vissza, ahol hevenyészett tüzelőállásokat létesítettek és szüntelenül tüzeltek a versailles-iakra. Az ellenforradalmároknak csak 29-én este sikerült elfoglalniuk az Issy-i parkban és te-

metőben létesített lövészárkokat. Ugyanakkor azonban elfoglalták a Vanves erődötől 300 méternyire lévő Bonamy majort, s ezzel a két erődöt félig átkarolták, s megnehezítették a Párizsra való összeköttetésüket. Önhittségükben megadási javaslatot tettek az Issy erőd védőinek, azonban ilyenirányú kísérleteik csődöt mondtak.

Május 1-én, a megadási ajánlat visszautasítása után a versailles-iak fokozott erővel folytatták támadásukat. Az erődök átkarolása érdekében támadást indítottak az Issy kastély és a Clamart-i pályaudvar ellen. A kastélyt elfoglalták és azonnal bekapcsolták frontrendszerükbe, azonban az Issy és a Vanves erőd, valamint a házakban berendezkedett felkelők kereszttüzükkel meggátolták a pályaudvar teljes elfoglalását. A kommünárok heves ellenállása következtében május 3-án — Mac Mahon jelentése szerint — az elcsigázott támadó csapatokat meg kellett erősíteniük a Clinchant tábornok parancsnoksága alatt volt hadifoglyokból szervezett 5. hadtesttel.

Ebben az időben Dąbrowski és Louis Rossel, a kommün hadügyi delegátusa, azt követelték, hogy a fenyegető helyzet elkerülése érdekében, azonnal törjenek előre Versailles elfoglalására. Ezért összevonták a Nemzetőrség hadműveletekre alkalmas erőit, a fegyelem megszilárdítását szolgáló intézkedéseket hoztak és megszervezték az arcvonaliszolgálat ellátását. Intézkedéseik azonban már elkéstek, mert a versailles-iak általános támadásba mentek és végérvényesen kiragadták a kezdeményezést a kommünárok kezéből.

Május 5-én a megerősített versailles-i csapatok elfoglalták a Clamart-i pályaudvart, s hetven löveg tüzét zúdították az Issy erődre. Május 8-án éjjel elfoglalták az Issy-i templomot és az elmeógyógyintézet parkját, s 9-én délelőtt végleg bekerítették az Issy erődöt. Ekkor a kommünárok feladták a rommálott erődöt, s 15-én pedig Issy község is elesett, melyet öt kommünár zászlóalj hősi önfeláldozással védett. Az ellenforradalmárok az elfoglalt erődöket azonnal felfegyverezték s bekapcsolták őket a Párizs ostromához szervezett tűzrendszerükbe. Május harmadik hetére a versailles-iaknak tehát sikerült előretörniük Párizs nyugati külvárosainak széléig.

Párizs „pacifikálása“

A főváros elleni döntő támadás május 21-én indult meg. Előző nap, a versailles-i útegek erős tűzösszpontosítást hajtottak végre az erődrendszer Auteuil és Point du Jour közötti szakaszára, mellyel az Auteuil-i és Saint-Cloud-i kaput megsemmisítették. A kommünárok lövegei elhallgattak, s az erődfallban keletkezett több rést, felelőtlenül, őrizetlenül hagyták. Így történt, hogy a versailles-iak árulás folytán a Saint-Cloud-i kapunál bejutottak a párizsi erődítményrendszerbe. A kommün vezetői ebben a rendkívül veszélyes helyzetben sem ismerték fel az azonnali,

határozott cselekvés jelentőségét. Elmulasztották a versailles-i betörés elreteszését, s a haladék nélküli ellentámadást, mellyel kiszorították volna az ellenforradalmi csapatokat az erődrendszerből.

Május 21-én este, Lissagaray leírása szerint: „Párizs még nyugodt és nem tud semmiről: még csupán néhány férfi dolgozik az ellenállás megszervezésén, de ezeknek sincs katonájuk, nincsenek pontos értesüléseik; a versailles-iak pedig ezalatt lassan, de állandóan özönlenek Párizsba az erődív résén keresztül... Hajnali három órakor öt seb tátong már Párizs oldalán: a passy-i, az auteuil-i, a Saint-Cloud-i, a sèvres-i és a versailles-i kapu: rajtuk át özönlenek Párizsba a versailles-iak. A XV. kerület nagyrészen már versailles-i kézre jutott. Muette-t elfoglalták. Passy teljes egészében elesett és megszállták a Trocadéro-magaslatot is. Elfoglalták a Beethoven-utcai löporraktárt, ahol az egész XVI. kerület alatt szertéágazó óriási katakombákban háromezer hordó lőpor, több millió töltény és több ezer gránát volt elraktározva. Öt órakor becsap az első versailles-i gránát a Becsületrend Székházába. Mint december 2-án reggel, Párizs most is aludt.”³⁵

Május 22-én a Kommün kiáltványa fegyverbe szólítja a párizsi népet: „A Mont-Valérien, a Mortemart-halom, a Moulineaux és az árulás folytán elveszett issy-i erőd irányából tüzelő ellenséges tüzérség támogatásával a versailles-iak betörték a Saint-Cloud-i kapunál és megszállták Párizs egyes részeit.

Ez a balszerencse nem keserít el bennünket, sőt fokozza elszántságunkat. A Nép királyokat kerget el és Bastille-okat rombol a földig; a Nép helytállt 89-ben és 93-ban: ez a Nép, a Forradalom Népe nem vezítheti el egy nap alatt a március 18-i felszabadulás vívmányait.

Párizsiak, a most kezdődő küzdelemből senki nem vonhatja ki magát: itt a jövő harcol a múlttal, a Szabadság a zsarnoksággal, az Egyenlőség a királyságokkal, a Testvériség a szolgasággal és a népek Szolidaritása az elnyomók öngyűlével.

Tehát: Fegyverbe! barikádokat, rögtönzött fedezékeket minden utcasarokra, innen harsogjon az ellenség felé Párizs csatakiáltása, ez a büszke, kihívó és győzelmes csatakiáltás: mert Párizs és a barikádok — biztos győzelem.

Minden utcában szedjétek fel a követet. Így részint kisebb veszélyt jelentenek az ellenség becsapódó lövedékei, részint új védelmi eszközre teszünk szert, ha a házak felső emeleteinek erkélyein felhalmozzuk az utcaköveket.

Teljesítse kötelességét Páris, a forradalmi nagy napok Párizsa, a kommun és a Közjóléti Bizottság is teljesíti a maga feladatát.”³⁶

A kiáltvány megtette hatását: barikádok százaai nőttek ki a földből,

³⁵ „A Párizsi Kommün”, I. m. 131—132. o.

³⁶ U. o. 134—135. o.

fegyverbíró emberek siettek a veszélyes pontok felé, új zászlóaljok alakultak. A párizsi munkásság, „a forradalmi nagy napok Párizsa”, teljesítette kötelességét, azonban a kommun és Közjóléti Bizottság kevésbé. Nem szervezték meg kielégítően a város védelmét. Elmulasztották a barikádok harcának egybehangolását, az összefüggő védelmi vonal megszervezését. Így a mintegy 600 barikád nem alkotott erődrendszert; nem fedezte a döntő irányokat. A versailles-iak — kihasználva a védelem hibáit — elszigetelték egymástól a barikádokat.

Súlyosbította a helyzetet, hogy a versailles-iak hadműveleteiket a poroszok támogatásával hajtották végre. Párizs védelme szempontjából igen nagy fontossága volt a Montmartre-dombnak, mely egyrészt a városban folyó harcokat támogathatta volna ágyúinak tüzével, másrészt az északi kapukat és erődítéseket védelmezhetette. Ezeket a kapukat a kommun csak forma szerint őriztette, abban bízva, hogy a németek által elfoglalt semleges úvezetire néznek és ezért itt nem támadhatnak a versailles-iak. Marx 1871. május 13-án már figyelmeztette Frankelt és Varlint:

„... Bár a poroszok nem fogják az erődöket a versailles-iaknak átadni, a végleges békekötés (május 26.) után azonban meg fogják engedni a kormánynak, hogy csendőreivel Párizst körülzárja... Bismarck... minden lehetséges könnyítést meg fog adni a versailles-iaknak, hogy Párizs bevételét meggyorsítsa, Legyetek tehát résen.”³⁷

A kommun nem hallgatott erre a figyelmeztetésre, mely teljes mértékben beigazolódott. Sőt, a poroszok nemcsak, hogy keresztül engedték vonalaikon a versailles-iakat, hanem az Asnieres, Saint Denis irányában előnyomuló versailles-i csapatok részére maguk a poroszok vertek hidat a Szajján, Montmartre északi irányból való bekerítése céljából. Így a versailles-iak egyszerre északról is, nyugatról is megtámadhatták a Montmartre-dombot. A Montmartre védelméért vívott harcok során a kommunárok a hősiesség számos példáját tanúsították, itten sebesült meg halálosan Dąbrowski is, aki zászlóaljával áttörte a támadók frontját és a poroszok által átengedett versailles-i dandár hátába támadt.

A hatalmas túlerővel szemben a kommunárok hősiiesen küzdöttek, barikádról barikádra, házról házra csak nagy erőfeszítések árán tudtak előretörni az ellenforradalmi csapatok.

A kommun felhívással fordult a versailles-i hadsereg katonáihoz:

„Versailles-i hadsereg katonái!

Családapák vagyunk.

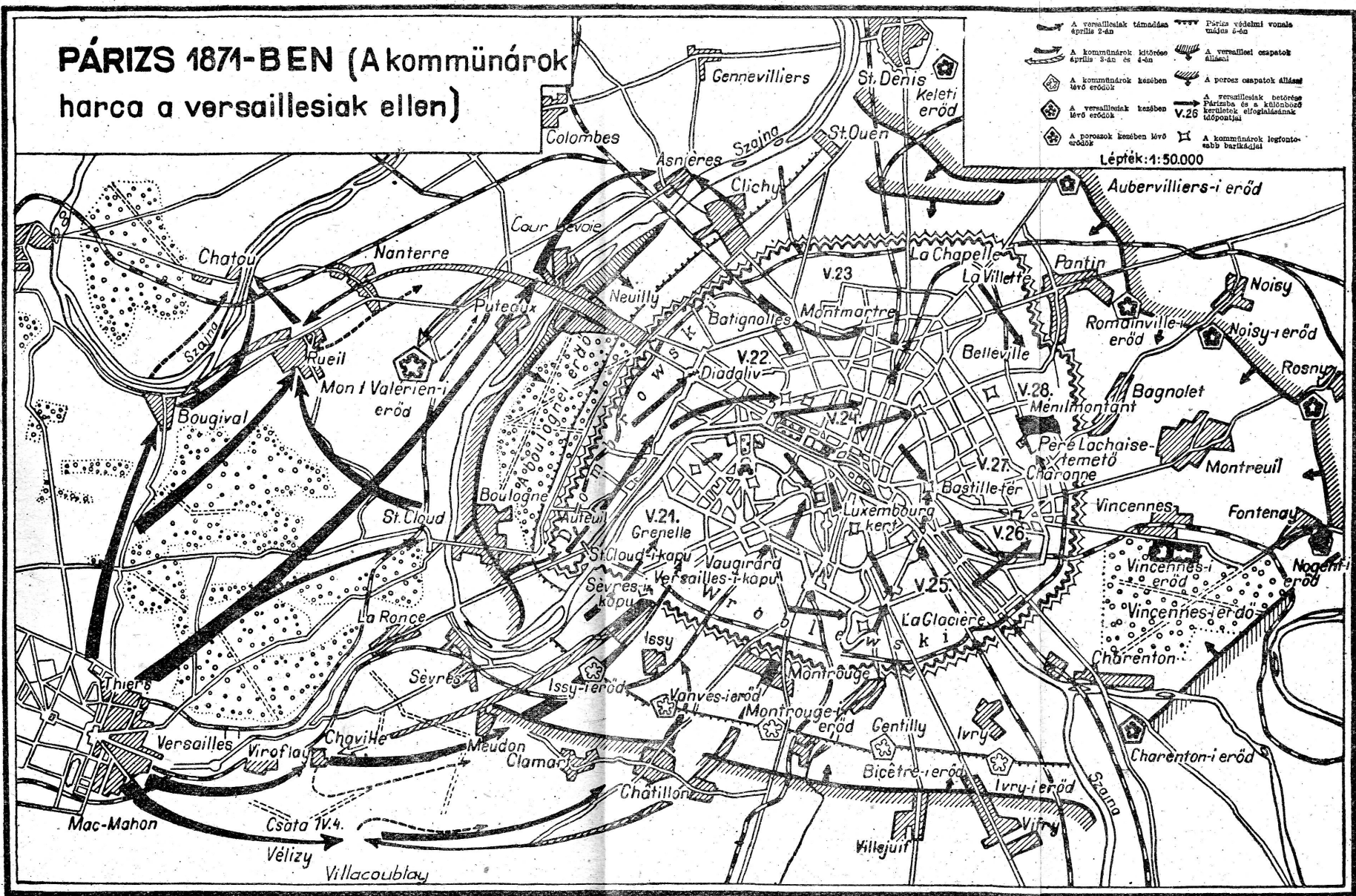
Azért harcolunk, hogy gyermekeink ne jussanak egyszer a ti sorostokra; ne görnyedjenek a katonai zsarnokság igája alatt.

Ti is lesztek családos emberek.

Ha ma a népre lőttök, megátkoznak fiaitok, ahogy mi is megátkoz-

³⁷ Marx—Engels: Válogatott levelek. Bp. Szikra, 1949. 312. o.

PÁRIZS 1871-BEN (A kommunárok harca a versaillesiak ellen)



(A vázlat megjelent: „A Párizsi Kommun. Válogatás a kortársak emlékirataiból” c. műben. Bp. Művelt Nép, 1952.)

zuk az 1848 júniusi és 1851 decemberi napok katonáit, amiért szíven-döfték a Népet.

Két hónappal ezelőtt, március 18-án, testvéreitek, a párizsi hadsereg katonái, megundorodtak a gyáva bitangoktól, akik eladták Franciaországot, ők testvéri jobbot nyújtottak a Népnek; kövessétek ti is példájukat.

Katonák, fiaink és testvéreink, hallgassatok ránk és a lelkiismeret szavára.

Az aljas parancs teljesítését megtagadni kötelesség.³⁸

Az elkésett felhívás, a versailles-i propaganda által megtévesztett katonáknál nem érte el a kívánt hatást. Tovább folyt a harc, s az ellenforradalmi csapatok a város központja felé törtek előre. Május 25-én a kommünárok az új folyamán kénytelenek voltak kiűriteni a X. kerület egy részét. Wróblewski tábornok, a lengyel szabadságharc hőse sikerrel védte a Butte-aux-Cailles magaslatot. Azonban a Montrouge és a Bicêtre erődök, melyek balról fedezték, feladták a harcot és a kommünárok kénytelenek voltak visszavonulni. Wróblewski, a XI. kerületbe vonul vissza, ahol a nemzetőrök, az egész proletárlakosság, férfiak, nők és gyermekek halálukig, vagy fogságba esésükig tovább védtek a barikádokat. A Chateau-d'Eau-tér minden épületét órákig védtek a túlerővel szemben. Ezen a téren halt hősi halált Delescluze, a hadügyi delegátus. Legtovább Párizs északkeleti munkásnegyedei tartották magukat.

A kommün utolsó kiáltványa megkapóan érzékelteti az ellenálló munkásság harci szellemét, s a munkásoknak a forradalomba, önmagukba vetett hitét. A kiáltványt május 26-án bocsátották ki:

„XX. kerület polgárai, tudjátok, milyen sors vár ránk, ha alul maradunk a küzdelemben... Fegyverbe!... Éberséget, főleg éjszaka... Feljlesztétek pontosan a parancsokat... Segítsétek a XIX. kerületet; együttes erővel kell az ellenséget visszavernünk. Ettől függ biztonságotok... Ne várjátok meg, amíg Belleville-ig jut a támadó... akkor Belleville újra győzni fog...“³⁹

Két nap múlva, május 28-án azonban győzött a túlerő, s a győztesek hírül adták, hogy „...befejeződtek a harcok, a rend, a munka és a biztonság újra átveszik a hatalmat!“

„Versailles ünnepet ül“

*Ó, ha elgondolom, hogy terhes nőket öltek,
hogy reggel holt kezek nyúltak ki egy gödörnek
mélyéből, s másokat a fegyenc-sors ijeszt!
Száműzött voltam és mártír! — ne mondjuk ezt.
Ekkora gyász előtt magunkról szólni ocsmány
a fájdalmak közül övük hull át a rostán.“*

³⁸ „A Párizsi Kommün“, i. m. 142—143. o.

³⁹ U. o. 161. o.

— írta Victor Hugo e napokban, a győzelmes ellenforradalom vérszomjas tobzódásának idején. Tízszerte több vér folyt a kommün leverése után, mint azon a héten, amikor még harcoltak a barikádokon. Az ellenforradalmárok az elfogott kommünárokat, nőket, gyermekeket, férfiakat, vádállati kegyetlenséggel gyilkolták halomra. Hivatalos adatok szerint, mellőzve minden bírói eljárást, harmincezer embert gyilkoltak meg a kommün bukása után. Az élve maradtakat pedig a Versailles melletti Satory-fennsík raktáraiban vagy a szabad ég alatt rögtönzött hadifogolytáborokban helyezték el, ahol a borzalmas egészségügyi viszonyok miatt sokan megbetegedtek és meghaltak. A burzsoázia bosszúvágyára jellemző, hogy ezekben a hetekben a rendőrség 399 823 feljelentést tartott nyilván. A kommün több vezetője is a foglyok között volt; s közülük sokat hadiförvényszék elé állítottak, s halálra vagy deportálásra ítélték. Legtöbben Louise Michellel, a „vörös szűz“-zel együtt vallották: „Nem kívánok védekezni és nem kérek kegyelmet. Szívvel-lélekkel híve vagyok a szociális forradalomnak és minden cselekedetemért vállalom a felelőséget.“⁴⁰

A forradalom kegyetlen leverése és a kommün bukását követő rágalomhadjárat azonban nem érte el a célját. A forradalom elvesztése nem törte meg sem a francia, sem a nemzetközi munkásosztály erejét, s a történelem Bebel jóslatszerű szavait igazolta:

„Biztosak lehetnek abban, hogy az egész európai proletariátus, és mindenki, akinek lelkében még pislákol a szabadság és a függetlenség vágya; Párizsra tekint... és ha Párizst pillanatnyilag elnyomták is, emlékezzenek rá, hogy a párizsi harc csak egy kis előcsatározás, hogy a nagya még előttünk van Európában, és hogy néhány évtized sem telik el, és a párizsi proletariátus harci kiáltása: „Háborút a palotáknak, békét a konyhóknak, halál a nyomorra és a semmittevésre!“ — az egész európai proletariátus harci kiáltásává válik.“⁴¹

A párizsi kommün harcainak hadművészeti problémái és jelentősége

A párizsi munkások hetvenkét napon át vívták fegyveres harcukat a porosz hadsereggel szövetségzett reguláris francia hadsereg ellen. Harcuk elbukott, azonban a proletariátus hatalmas tapasztalatokat szerzett a harcok során, a proletárhadsereg felépítése és a forradalmi fegyveres harc terén.

A kommün — ellentétben a francia polgári forradalommal — nem vette át a régi hadsereget, hanem újat teremtett. A nép március 18-i győzelme után a kormánnyal együtt elmenekült vagy szabotált a régi

⁴⁰ U. o. 167. o.

⁴¹ Idézi: *Luise Dornemann*; Jenny Marx. Bp. Szikra, 1956. 210. o.

vezető hivatalnokok nagyrésze, s ezért a Központi Bizottságnak szükség-szerűen össze kellett törnie az egész államgépezetet és újat kellett teremtenie. A kommun megalakulása után tíz bizottságot szervezett az államügyek ellátására, köztük a hadügyi bizottságot. A kommun megszüntette a régi rendőrséget, eltörölte az állandó hadsereget, a sorozást, a felfegyverzett nép maga alkotta a fegyveres erőt, a Nemzetőrséget. Vidéken a hadsereg helyébe lépett volna a nép-milícia, rövid tartamú szolgálati idővel. Ezzel az intézkedéssel: „A Párizsi Kommun megadta nekünk, a Munkásküldöttek Szovjetje típusú államnak — a szervezett és felfegyverzett munkások közvetlen hatalmának — a munkások és parasztok diktatúrájának mintaképét... A hadseregnek és a népek egybe kell olvadnia — ez a szabadság győzelme! Mindenkinek legyen fegyver a kezében. Ahhoz, hogy a szabadságot megtarthassuk, elengedhetetlen, hogy a népet egy szálíg felfegyverezzük — ez a kommun lényege.”⁴²

A kommun új hadseregének megszervezése számos megoldásra váró kérdést vetett fel; s az elkeseredett polgárháború a legfontosabb és döntő katonai kérdések sürgős megoldását követelte: az öntudatos katonai fegyverem létrehozását, az erőteljesen központosított katonai vezetés megszervezését, s a fegyveres felkelés stratégiai és taktikai harceljárásának kidolgozását.

A rendelkezésre álló rövid idő alatt a kommun nem tudta mindezeket a katonai feladatokat megoldani, s ebben közrejátszott az is, hogy a kommun katonai vezetői — többségükben — a napoleoni hadsereg elavult iskoláit járták ki, s a régi, már kipróbált hadművészeti formákkal nem tudtak gyökeresen szakítani. Ezek a formák pedig a reguláris hadseregnél is elavultak, s a forradalom különleges viszonyai között pedig egyáltalán nem állták meg a helyüket. Nem véletlen, hogy a kommun harcai során azok a katonai káderek harcoltak a legsikeresebben, akik már átестek a forradalmi harcok tűzkeresztségén, például Dąbrowski. Új parancsnoki állomány kiképzéséhez azonban időre lett volna szükség. A kommunnek a rendelkezésre álló rövid idő miatt nem volt módja arra, hogy harci tapasztalatait általánosítsa, s ezért a katonai elmélet elmaradt a gyakorlattól. Ez az oka annak, hogy bár a kommun rendelkezett az új hadművészet kialakításának legfontosabb tényezőivel: az emberanyag minőségével és a haditechnika fejlettségével, mégsem tudott új hadművészetet kiformálni. A kommun harcai azonban — beleértve az elkövetett hibákat is, az utókornak jelentős tapasztalatokat adtak a fegyveres felkelés megvívásához.

Végzetes hibát követett el a kommun azzal, hogy lemondott a kezdeményezésről, az aktív hadműveletekről, a Versailles elleni támadásról

és helyette a passzív védelemben keresett kiutat. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy a Dąbrowski vezette egységek az aktív védelemre is szép példát mutattak. Az április 3—4-i támadó harcoktól eltekintve azonban a kommün harcaira a védekező stratégia, s a barikádharcok idején a védekező taktika nyomta rá bélyegét. Márpedig „a védelem a fegyveres felkelés halála“.

A védekező stratégia mellett a kommün másik nagy katonai hiányossága az volt, hogy a rendelkezésre álló korszerű haditechnikát nem tudta kellő mértékben felhasználni. Ennek oka részben a megfelelő káderek hiányában, részben a szervezetlenségben rejlett. Itt kell megemlíteni a harcosok anyagi ellátottságának, az utánpótlás megszervezésének kérdését is, melynek hiányosságai összefüggtek a kommün gazdasági intézkedései hiányosságával, például avval, hogy nem foglalták le a Francia Bank pénzkészletét.

Hadművészeti szempontból a párizsi kommün felvetette még a nagy helységeken vívott harcok kérdését. A védelemre jól előkészített helységeket sokáig és sikeresen lehet megvédeni, még a túlerőben lévő ellenséggel szemben is. Amennyiben a harc azt követeli, a nagy helység bevehetetlen erődtéménnyé változtatható, ahol még teljes bekerítés esetén is kitartó védelmi harcot lehet vívni. A kommün vezetői elméletileg helyesen ítélték meg a helyzetet akkor, mikor úgy vélték, hogy az utcai harcok során a támadó ereje csökken és sokkal nagyobb veszteségekkel kell számolnia a támadónak, mint a védőnek. E felismerés mellett azonban hibát követtek el akkor, amikor a város központosított védelmét nem szervezték meg, és amikor nem ismerték fel teljes egészében azt, hogy a nagy helységért folyó harc még az ellenség megközelítő műveletei idején kezdetét veszi. Jóllehet a kommünárok hozzáértően és helyesen alkalmazták támadásaik során a páncélvonalakat, mint mozgó tüzérőszakot, mégis végzetes hibát követtek el a párizsi erődtéményszerű védelmének ki nem elégítő alkalmazásával. Nem fordítottak kellő figyelmet a város felé vezető irányokban létrehozott védőállásokra sem. Pedig a Párizsba vezető irányokban, a harcászati kedvező terepszakaszok megtartása lehetővé tette volna a védelem tartalékai részére szükséges manőverezési lehetőségeket. A kommün katonai vezetői ennek a fontosságát azonban nem ismerték fel, amit az a tény is mutat, hogy nem is létesítettek kellő számú manőverező tartalékot, és nem mozgósították teljesen a forradalmi Párizsban rendelkezésükre álló erőket.

Az utcai harcok során a kommünárok jól alkalmazták a szórólövegeket, amelyek a barikádra felállítva tűz alatt tartották az utca egész szélességét és lehetetlenné tették a frontális támadást. Ugyanakkor azonban a széttagolt védelmi elképzelés jegyében felállított barikádok nem fedezték a döntő irányokat, és nem biztosították a hadtápvonalakat sem. Hiba volt az is, hogy a kommünárok nem fordítottak kellő figyelmet

met a nagyvárosokban lévő nagyszámú titkos átjáró védelmére és megerősítésére, valamint a háztetők, jelentős épüle csoportok támponttá való kiépítésére. A kommünárok hősie sen védtek a barikádokat, de nem tettek kísérletet arra, hogy ellencsapásokat mérjenek az ellenségre és nem látták a kis mozgékony csoportok partizáncselekményeinek jelentőségét, melyet az 1905-ös forradalom sikerrel alkalmazott.

A kommün harcai során — az elkövetett hibák és néhány kishitű árulása ellenére — a néptömegek hősie ségének kiemelkedő példái születtek. A párizsi nép harcai megmutatták a forradalmi nép erkölcsi erejének katonai jelentőségét.